

«به نام خداوند شعر و سخن»

جزوه سبک شناسی

علوم و فنون ادبی

درس ۴ فنون ۱

(تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیه هجری)

زبان ایرانیان پیش از اسلام که ریشه و مادر زبان امروز ایران است پارسی یا فارسی نامیده می‌شود. در ایران پیش از اسلام آثار فرهنگ ادبی قرن‌ها سینه به سینه حفظ می‌شده است. (مثل کتاب اوستا که موبدان برای اجرای مراسم دینی می‌خواندند؛ تا اینکه سرانجام در دوره ساسانی به نگارش درآوردند).

زبان‌هایی که در ایران و مناطق همجوار آن از قدیمی‌ترین روزگار متداول بوده، ویژگی‌های مشترکی دارند. این مجموعه زبان‌ها را گروه زبان‌های ایرانی می‌نامند.

گروه زبان‌های ایرانی

(۱) فارسی باستان

(۲) فارسی میانه : ۱-پارتی ۲-پهلوی

(۳) فارسی نو

فارسی باستان :

۱-محدوده تاریخی: دوره هخامنشیان (۵۵۹ تا ۳۳۰ ق.م)

۲-آثار برجای مانده: فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی به خط میخی

فارسی میانه

۱-محدوده تاریخی: در سال‌های «۳۰۰ قبل از میلاد تا حدود ۷۰۰ م»

۲-به دو گروه زبان‌های «پارتی» و «پهلوی» تقسیم می‌شود.

زبان پارتی

۱- محدود تاریخی: زبان پارتی در دوره اشکانیان تا اوایل دوره ساسانی رواج داشته است

۲- محدود جغرافیایی: در شمال و شمال شرق ایران متداول بوده است.

زبان پهلوی

۱- زبان رسمی دوره ساسانیان که از لحاظ جغرافیایی به ناحیه پارس تعلق داشته و از لحاظ تاریخی مرحله‌ای میان فارسی باستان و فارسی نو (دری) بوده و به همین علت مشهور به فارسی میانه است.

۲- آثاری که به زبان پهلوی تالیف شده بیشتر آثار دینی زردشتی است حتی رساله‌های کوچکی که معمولاً آن‌ها را در زمره آثار غیر دینی به شمار می‌آورند مثل یادگار زریران نیز رنگ دینی دارند.

۳- بعضی از آثار ادبی منثور و منظوم از بین رفته‌اند ولی ترجمه‌ی عربی و فارسی بعضی از آن‌ها در دست است. مانند: «کلیله و دمنه» و «هزارویک شب» که البته دچار تغییر فراوان شده‌اند. در واقع باید گفت علت عدم کتابت آثار ادبی پهلوی به سبب اهمیت سنت شفاهی بوده است. حتماً این جمله معروف را شنیده‌اید که «کم‌رنگ‌ترین جوهرها هم از قوی‌ترین حافظه‌ها ماندگارترند.»

۳- از شعر پهلوی هم اشعار کمی در دست است و آنچه باقی مانده دچار تحریف شده است. بعضی از قطعات باقی مانده اشعار تعلیمی اخلاقی هستند. این قطعات شعری در میان اندرز نامه‌های منثور جای دارند. مانند درخت آسوریک و یادگار زریران که هر دو اصل پارتی دارند.

فارسی نو(دری):

۱- چطوری شکل گرفت؟ پس از ورود اسلام به ایران زبان فارسی تحول تازه ای را پشت سر گذاشت و با بهره گیری از الفبای خط عربی به مرحله جدیدی گام نهاد به نام «فارسی نو» یا «فارسی دری». یکی از نتایج نفوذ اسلام در ایران، رواج تدریجی خط عربی بود و زبان فارسی با کنار گذاشتن برخی از صداها و زبان عربی الفبای آن را پذیرفت.

۲- می دونی چرا بهش می گیم دری: چون زبان درباری ساسانیان بود محاوره و مکالمه مقامات دولتی (به همین علت «دری» نامگذاری شده است. درباری = دری) و نخستین صورت زبان فارسی نو در برابر نفوذ عناصر عربی، فارسی دری بود.

۳- محدوده جغرافیاییش کجا بوده حالا؟ فارسی دری موجودیت خود را به سرسختی حفظ کرد و به تدریج غنی گشت و زبان عمومی سراسر ایران شد و [یادمان نرود که] نخست در مشرق و شمال شرق ایران رواج یافت.

سه قرن اول هجری:

محدوده تاریخی: هم زمان با دولت های طاهریان و صفاریان

حالا بیایید بهتون بگم ایرانیان در سه قرن اول چه فعالیت هایی انجام دادن:

پس از سقوط دولت ساسانی و از بین رفتن استقلال سیاسی ایران ایرانیان به فعالیت های علمی و ادبی و پدید آوردن آثار فراوان به زبان های فارسی، پهلوی و عربی ادامه دادند.

۱- دولت نیمه مستقل طاهری در آغاز قرن سوم و پس از آن دولت مستقل صفاری روی کار آمد.

۲- یعقوب لیث صفاری کی بوده انقدر سر صدا کرده؟ برای ایجاد دولت مستقل ایرانی و براندازی حکومت بغداد دست به کار شد تا اقتدار ایران را به آن برگرداند. یعقوب لیث نه با زبان عربی آشنایی داشت و نه اجازه داد تا این زبان در دستگاه حکومت او به کار رود. به همین سبب زبان فارسی دری را که خود می فهمید و با آن سخن می گفت زبان رسمی قلمرو خود اعلام کرد.

۳- در پی آن دولت‌های سامانی، آل‌بویه و حکومت‌های کوچک دیگر پدید آمدند و زبان فارسی دری فرصت و امکان یافت تا به عنوان زبان رسمی شناخته شود و در فضای ادبی، سیاسی و علمی رشد یابد.

قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

محدوده تاریخی: از زمان روی آمدن سامانیان تا شکست از ترکان آل افراسیاب و به قدرت رسیدن غزنویان همچنین مهم‌ترین دوره تمدن اسلامی ایران بوده است. شکوفا شدن نظم و نثر فارسی در این دوره اتفاق افتاد.

- روی کار آمدن دولت سامانی در آغاز این دوره و رواج رسم و سنت‌های فرهنگی کهن ایرانی توسط این دولت رخ داد.
- بخارا: عمده‌ترین مرکز فرهنگی سامانیان به شمار می آمد.
- خلق آثار ارزنده به پارسی و عربی در قلمرو فرهنگ اسلامی پدید آوردند.
- بعضی امیران سامانی خود صاحی فضل و ادب بودند. آنها شاعران فارسی گوی را تشویق می کردند و مترجمان را به ترجمه کتاب‌های معتبر به نثر فارسی بر می انگيختند.

- درخشش سامانیان از ترکان آل افراسیاب به تیرگی گرایید و خراسان ابتدا به دست سبکتگین و پسرش محمود افتاد و سلسله غزنوی در سال ۳۵۱ در شهر غزنه تشکیل شد.

- غزنویان برای ماندگاری حکومت نوپای خود ناگزیر شدند زبان فارسی را رواج دهند و دست کم تا پایان سلطنت مسعود دربار آنان به وجود شاعران بزرگ پارسی گوی (که در اواخر سامانی تربیت یافته بود) مانند : عنصری، فرخی و منوچهری آراسته بود.

حالا بگم که کلا ویژگی قرن چهارم چیه که خیلی هم مهمه هااا :

- دوره‌ی غلبه، رواج، حفظ و ارائه آداب و رسوم ملی بود
- پایه‌گذاری حماسه‌های ملی در زبان فارسی در این قرن گذاشته شد. که زبان را با ادبیات غنی آن به اوج رساند.

- دوره‌ی طلایی و شکوفای روح ایرانی بود که با دانشمند بزرگی چون محمد بن زکریای رازی آغاز شد و با شاعر بی نظیری مانند فردوسی ادامه یافت.

- دوره ترقی در همه‌ی زمینه‌های علمی بود از جمله فلسفه و طب و علوم دینی برای نمونه ابوعلی سینا در همه علوم روزگار خود تبحر داشت و صاحب تحقیق و تالیف بود. (وی به فارسی و عربی شعر می سرود)

- بیانگر اهمیت این دوره = وجود سخنورانی چون رودکی، فردوسی و عنصری
- آغاز این دوره = اوج حاکمیت سامانیان و عصر اندیشه استقلال اندیشه ملی ایرانیان بود.

- تأکید امرای سامانی بر ضرورت تألیف به زبان فارسی و گردآوری تاریخ و روایات گذشته ایرانی موجب دست یافتن به هویت مستقل در برابر خلافت بغداد شد به

علاوه با تشویق شاعران و نویسندگان کوشیدند در ماورالنهر (حواستون باشه با بین النهرین اشتباه نگیرید!!) و خراسان بزرگ ترکیب تازه ای از هویت فرهنگی (یعنی بازیافتن اندیشه ایرانی در چارچوب فرهنگ اسلامی) را ترویج کنند.

- آمیختگی زبان فارسی دری با زبان عربی پس از گذشت چند سده و رواج و نفوذ معارف اسلامی و متون دینی. بسیاری از اصطلاحات علمی، ادبی، دینی و سیاسی جدید از راه ترجمه متون عربی وارد فارسی دری شد. در آغاز این دوره هنوز دانشمندان ایرانی به ضرورت، آثار خود را به عربی می نوشتند تا بتوانند در سراسر دنیای اسلام خوانندگان بیشتری پیدا کنند.

شعر فارسی قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم :

- شعر فارسی در این دوره به دست رودکی بنیاد نهاده شد به همین سبب او را پدر شعر فارسی نام نهادند.
- سادگی فکر و روانی کلام (شاعر فکر و خیال خود را همانگونه که به خاطرش می رسد بیان می کند) یکی از شاخصه های شعر این دوران است.
- توجه شاعران به واقعیت بیرونی و فراتر نرفتن مفاهیم ذهنی از تعالیم کلی اخلاقی.
- آوردن ترکیب های تازه، استعاره های دلپذیر، تشبیهات گوناگون و به کارگیری انواع توصیف در شعر خود.

انواع شعر فارسی قرن ۴ و نیمه ی اول ۵

۱- رایج ترین انواع شعر فارسی در این دوره حماسی، مدحی و غنایی بوده است.

۲- حماسی : به اوج رسیدن شعر حماسی و حماسه ملی ایران با فردوسی بود.

۳-مدحی : از آغاز ادب فارسی به پیروی از شعر عربی معمول گشت، با شاعران بزرگ درباری و مدح پادشاهان و رجال دربار جایگاه خود را پیدا کرد.

۴-غنائی : با رودکی و شهید بلخی استحکام و قوت یافت.

۵-حکمی و اندرزی (تعلیمی) : در این دوره به وجود آمد ولی در دوره سلجوقیان به پختگی رسید.

۶-داستان سرایی و قصه پردازی و آوردن حکایت‌ها و مثل‌ها در این دوره آغاز گشت.

نثر فارسی در قرن چهارم و نیمه‌ی اول قرن پنجم

نثر فارسی هم مانند شعر فارسی در دوره‌ی سامانی رواج و رونق یافت و کتاب‌های گوناگونی به زبان دری پدید آمد.

نثر این دوره ساده و روان است و بیشتر به موضوعات حماسی، ملی و تاریخی توجه دارد.(هنوز آوردن اصطلاحات علمی و اشعار و امثال در آن رایج نشده است).

مهم‌ترین آثار منثور قرن ۴ و ۵

۱-شاهنامه ابومنصوری

۲-ترجمه‌ی تفسیر طبری

۳-تاریخ بلعمی

شاهنامه ابومنصوری

۱-نوشته شده در سال ۳۴۶ قمری

۲-نوشته شده به‌دست عده‌ای از دانشوران خراسان

۳-موضوع : تاریخ گذشته ایران

۴- فقط چند صفحه از مقدمه‌ی آن باقی مانده است

۵- موعظه و نصیحت در شعر از آغاز قرن چهارم معمول گردید و در این باب قطعه‌های کوتاهی سروده شد. اما کسی که قصیده تمام و کمال در این موضوع سرود «کسای مِروزی» بود؛ سپس ناصر خسرو شیوه او را ادامه داد.

پس امیر ابومنصور عبدالرزاق، دستور خویش، ابومنصورالمعمری را بفرمود تا خداوندان کتب را، از دهقانان و فرزنانگان و جهان دیدگان از شهرها بیاورد و چاکر او ابومنصورالمعمری به فرمان او نامه کرد و کس فرستاد به شهرهای خراسان و هشیاران از آنجا بیاورد از هر جای و از هر شارستان، گرد کرد و بنشانند به فراز آوردن این نامه های شاهان و کارنامه هاشان، و زندگانی هر یکی از داد و بیداد و آشوب و جنگ و آیین، از کی نخستین که اندر جهان او بود که آیین مردی آورد و مردمان از جانوران پدید آورد، تا یزدگرد شهریار که آخر ملوک عجم بود؛ اندر ماه محرم و سال بر سیصد و چهل و شش از هجرت، بهترین عالم، محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم و این را نام شاهنامه نهادند تا خداوندان دانش اندرین نگاه کنند و فرهنگ شاهان و مهتران و فرزنانگان و کار و ساز پادشاهی و نهاد و رفتار ایشان و آیین های نیکو و داد و داوری و رای و ... را بدین نامه اندر بیابند.»

ترجمه تفسیر طبری

۱- اصل تفسیر نوشته‌ی محمد بن جریر طبری و به زبان عربی است.

۲- ترجمه به زبان فارسی توسط جمعی از دانشمندان آن زمان انجام شده است.

۳- موضوع : تفسیر قرآن کریم

«این کتاب تفسیر بزرگ است از روایت محمد بن جریر طبری رحمه الله علیه ترجمه کرده به زبان پارسی دری؛ و این کتاب را بیاوردند از بغداد، نبشته به زبان تازی؛ پس دشوار آمد خواندن این کتاب. امیر سید ابوالمظفر ابوصالح منصور (به قرآن یه روز توی کنکور میاد)، علمای ماوراءالنهر را گرد کرد و از ایشان فتوای کرد که روا باشد که ما این کتاب را به زبان پارسی گردانیم؛ گفتند: روا باشد خواندن و نبستن تفسیر قرآن به پارسی، مر آن را که او تازی نداند.»

تاریخ بلعی

۱- نام اصلی کتاب : تاریخ الرُّسل و الملوك

۲- نویسنده اصلی : محمد بن جریر طبری

۳- اصل کتاب به زبان عربی است و ترجمه به زبان فارسی توسط ابوعلی بلعی به دستور منصور بن نوح سامانی انجام شده است.

۴- ابوعلی بلعی ضمن ترجمه‌ی کتاب اطلاعات دیگری راجع به تاریخ ایران به دست آورد و بر آن افزود و با حذف مطالبی از اصل تاریخ طبری آن را به صورت تألیفی مستقل درآورد که به تاریخ بلعی شهرت یافته است.

«و این ضحاک را اژدها به وی، از آن گفتندی که بر کتف او دو پاره گوشت بود بزرگ بر رُسته دراز، و سر آن به کردار ماری بود و آن را به زیر جامه اندر داشتی، و هر گاه که جامه از کتف برداشتی، خلق را به جادوی چنان نمودی که این دو اژدهاست و ازین قَبَل، مردمان ازو بترسیدندی؛ و عرب او را ضحاک گفتند ...»

کنکوری^۱

(۱) تاریخ الرسل و الملوک نوشته محمد بن جریر طبری می باشد و ترجمه فارسی آن تاریخ بلعمی نام دارد. (۹۸ خارج)

(۲) زبان پارتی در دوره اشکانیان رایج بود و تا اوایل دوره ساسانی نیز آثاری به این زبان تالیف می شده است. (۹۹ داخل)

(۳) آثاری که به زبان پهلوی تالیف شده بیشتر آثار دینی زردشتی است حتی رسالغ خای کوچکی مانند یادگار زریران رنگ دینی دارد. (۹۹ داخل)

(۴) زبان فارسی باستان در دوره هخامنشی رایج بود. آثار بر جای مانده این زبان فرمان ها و نامه های شاهان هخامنشی به خط میخی است. (۹۹ داخل)

(۵) زبان پهلوی زبان رسمی دوران ساسانی بود. این زبان اساسا به ناحیه پارس تعلق داشته است و آن را فارسی میانه نامیده اند. (۹۹ داخل + ۱۴۰۰ خارج)

(۶) امرای سامانی با تشویق شاعران و نویسندگان می کوشند ترکیب تازه ای از هویت فرهنگی یعنی بازیافتن اندیشه ایرانی در چارچوب فرهنگ اسلامی را ترویج کنند. (۱۴۰۱ داخل)

(۷) در اوایل قرن پنجم بسیاری از اطلاعات علمی، ادبی، دینی و سیاسی از راه ترجمه متون عربی وارد فارسی دری می شود. (۱۴۰۱ داخل)

(۸) در زمان سامانیان بخارا عمده ترین مرکز فرهنگی به شمار می آمد و بسیاری از دانشمندان آثار ارزنده ای به پارسی پدید آوردند. (۱۴۰۱ داخل)

قسمت کنکوری جملات هر درس را که در کنکور سال های ۹۸ تا ۱۴۰۱ آمده است را در بر می گیرد. ممکن است در کنکور های سال های آینده^۱ هم تکرار شود. (خیلییی مهمه!)

۹) قرن چهارم با دانشمند بزرگی چون محمد بن زکریای رازی آغاز شد و با شاعر بی نظیری
مانند فردوسی ادامه یافت. (۱۴۰۱ داخل)

@adabiat_ahmadi

درس ۷ فنون ۱

سبک : شیوهی خاص یک اثر یا آثار ادبی است.

سبک شعر : ویژگی‌هایی است که شاعر یا نویسنده در نحوه‌ی بیان اندیشه به کار می‌گیرد.

سبک شخصی : شیوهی بیان هر نویسنده یا شاعر می‌باشد.

← به تعداد شاعران و نویسندگان جهان سبک وجود دارد ← زیرا اطلاعات، دانش، ذوق و استعداد های افراد متفاوت است. در عین تفاوت، شباهت‌هایی هم در نحوه‌ی بیان برخی افراد وجود دارد که آنها را در یک دسته جای می‌دهد.

نظریه ارسطو (فیلسوف بزرگ یونانی) درباره انواع سبک شعر :

۱. **براساس نام شاعر و نویسنده :** سبک فردوسی، سبک بیهقی

۲. **براساس زمان و دوره اثر :** سبک دوره‌ی غزنوی، دوره‌ی مشروطه

۳. **براساس موضوع و نوع :** سبک عرفانی، سبک حماسی

۴. **براساس محیط جغرافیایی :** سبک آذربایجانی، سبک خراسانی

۵. **به تناسب مخاطب :** سبک عامیانه، سبک عالمانه

۶. **براساس هدف :** سبک تعلیمی، سبک فکاهی

۷. **براساس قلمرو دانش :** علمی، فلسفی

نکته : حواست به تشابه موارد ۳، ۵، ۶ و ۷ باشه!

دوره‌های سبک شعر فارسی از نظر ملک‌الشعراى بهار :

۱- سبک خراسانى(سبک سامانى) یا ترکستانی (از آغاز شعر فارسی تا قرن ششم)

۲- سبک عراقی (از قرن ششم تا قرن دهم)

۳- سبک هندی (از قرن دهم تا قرن سیزدهم)

۴- دوره‌ی بازگشت (تمام طول قرن سیزدهم)

۵- دوره‌ی مشروطه

۶- دوره‌ی معاصر

- این تقسیم بندى بر مبنای حوزه جغرافیایی و تاریخی شعر است. و بعضی از مکتب‌ها سبک‌های فرعی را نیز می‌توان به آن افزود.

دوره‌های نثر فارسی از نظر ملک‌الشعراى بهار(با توجه به دوره‌های تاریخی) :

۱- دوره‌ی سامانی (۳۰۰ تا ۴۵۰ ه. ق)

۲- دوره‌ی غزنوی و سلجوقی اول (۴۵۰ تا ۵۵۰ ه. ق)

۳- دوره‌ی سلجوقی دوم و خوارزمشاهیان، نثر فنی (۵۵۰ تا ۶۱۶ ه. ق)

۴- دوره‌ی سبک عراقی، نثر مصنوع (۶۰۰ تا ۱۲۰۰ ه. ق)

۵- دوره‌ی بازگشت ادبی (۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ ه. ق)

۶- دوره ساده نویسی (۱۳۰۰ ه. ق تا امروز)

سبک شناسی دوره‌ی اول: «همون سبک خراسانی خودمون منظورشه»

- نخستین آثار نظم زبان فارسی ابتدا در سیستان و سپس در خراسان بزرگ (خراسان کنونی و افغانستان و تاجیکستان، ماوراءالنهر و ترکستان) پدید آمد. به این آثار **سبک خراسانی** گفته اند.
- به علت آنکه اوج سبک خراسانی در زمان سامانیان بوده است آن را سبک سامانی هم نامیده اند.
- سبک خراسانی بر حسب زمان به سه سبک فرعی سامانی غزنوی و سلجوقی تقسیم می شود. سبک دوره سلجوقی را باید بنیابین نام نهاد زیرا ویژگی های سبک عراقی نیز در آن به چشم می خورد.

معروف ترین شاعران سبک خراسانی : رودکی - فردوسی - ناصر خسرو (حنظله بادغیسی، فرخی سیستانی، منوچهر دامغانی و شهید بلخی هم از شعرای سبک خراسانی هستند)

ویژگی های شعر سبک خراسانی در سه قلمرو

ویژگی های زبانی :

- سادگی زبان شعر (قابل فهم است)
- مثال : بدین نامه چون دست کردم دراز / یکی مهتری بود گردن فراز
- کمبود لغات عربی (بجز اصطلاحات دینی و علمی) و لغات بیگانه در مقایسه با دوره های بعد
- مثال : یکی گفت سالار خوالیگران / همی نالد از شاه وز مهتران
- تفاوت تلفظ برخی کلمات در مقایسه با زبان امروز : یک - یک / هزار - هزار / سَخُن - سَخُن / خَرشید - خورشید / خَرَد - خورد
- مثال : نگردهد پراگنده مویت سپید / ز گیتی سپیدی کند ناامید

- کهنه و مهجور بودن بخشی از لغات : گبر ، جوشن، برگستوان(پوششی باشد که در روز جنگ پوشند و بر اسب نیز پوشانند)، بادافره(تاوان، مجازات)، سترگ(بزرگ)، آzfنداک(رنگین کمان)، آلفده(قهرآلود) مثال :

۱-الا یا خیمگی خیمه **فروهل** / که پیشاهنگ بیرون شد ز منزل

در بیت بالا، فروهل فعل کهن از مصدر فروهلیدن است و می تواند نشانه ای باشد برای اینکه از سبک خراسانی است.

۲-ز **فتراک** بگشود پیچان کمند / بینداخت و آمد میانش به بند

فتراک واژه ای کهن است و در این بیت به کار رفته است.

- استفاده از دو نشانه برای یک متمم

مثال : ۱-کمان به زه را به بازو فکند / **به** بند کمر **بر** بزد تیر چند

۲-چو جعد سلسله کردی ز بهر بستن من / روا بود، **به** زنج **بر** مرا تو چاه مکن

نکته : توی ویژگی های زبانی سبک عراقی، گفتیم که از «مر در کنار را و کلماتی مثل ایدون ایدر، ابا و ابر» خیلی کم می شه و از بین می ره پس نتیجه می گیریم این ها ویژگی ای برای سبک خراسانیه! مثال :

۱-بسوزند چوب درختان بی بر / سزا خود همین است **مر** بی بری **را**

۲-ز دشمن گر **ایدون** که یابی شکر / گمان بر که زهرست هرگز مخور

۳-گر تو خویشان اندر قیاس من داری / همی فسون تو برخویشان کنی **ایدر**

۴-خداوندا بزی شادان برسم و سیرت رادان / **ابا** شادی تو آبادان بمشکین بادۀ احمر

تمرین :

۱- در بیت «ای آنکه غمگنی و سزاواری / و اندر نهان سرشک همی باری» کدام ویژگی زبانی مشخص تر از بقیه است؟

۲- بیت «به جای عنانم عصا داد سال / پراکنده شد مال و برگشت جای» را از نظر طول جملات بررسی کنید.

۳- در بیت «آس شدم زیر آسیای زمانه / نیسته خواهم شدن همی به کرانه» چند فعل با کاربرد تاریخی به کار رفته است؟

۴- در بیت «زمانه برین خواجه سالخورد / همی دیر ماند تو اندر نورد» کدام واژه به صورت متفاوت تلفظ می شود؟

۵- بارز ترین ویژگی زبانی سبک خراسانی در بیت «من و او هر دو به هجره در و می مونس ما / باز کرده در شادی و در حجره فراز» می باشد.

ویژگی های ادبی :

- قالب عمده‌ی شعر این دوره قصیده است. (برای مدح و ستایش و وصف طبیعت بکار می رود)
- قالب‌های مسمط، ترجیع بند و مثنوی به تدریج در این دوره شکل می گیرد و قالب غزل در اواخر این دوره رشد می یابد. (غزل زائیده قالب قصیده است شاعر می فرماید به راستی صلت کدام قصیده ای ای غزل)
- استفاده از آرایه‌های ادبی در حد اعتدال و طبیعی است.
- قافیه و ردیف بسیار ساده است. (در یک واژه است. مثلا خدا و روا یا بازو و جادو یا جان و آن)
- در توصیف پدیده‌ها بیشتر از تشبیهات حسی بهره گرفته می شود. (مثلا : می اندر کف ساقی بی حجاب / سهیلی است در پنجه ی آفتاب) مثال :

۱- به **قد** تو گویی **سروی** است در میان قبا / به **روی** گفتی **ماهی** است بر نهاده کلاه

در این بیت قد به سرو و روی به ماه تشبیه شده است که هر دو امری محسوس و عینی هستند.

۱- قافیه و ردیف کدام بیت ساده است؟

الف) داغ عشق از سینه روشن به دست آمد مرا / دامن خورشید ازین روزن به دست آمد مرا

ب) مشو از نفس ایمن تا توانی آرمید آنجا / که بیم این جهانی، می شود یکسر امید آنجا

۲- ویژگی ادبی موجود در بیت «پروین به چه ماند؟ به یکی دسته نرگس / یا نسترن تازه که بر سبزه نشانش» را بنویسید.

۳- با توجه به ویژگی های ادبی، آیا می توان گفت بیت «از صفای سینه ما گر چه داغ است آفتاب / در میان زنگیان آینه تاریم ما» از سبک خراسانی است؟

ویژگی های فکری :

• روح شادی و نشاط و خوش باشی در شعر غلبه دارد. مثال :

۱- گل بخندید و باغ شد پدرام / ای خوشا جهان بدین هنگام!

نکته : یکی از مصادیق خوش باشی، شراب نوشی و باده گساری است.

مثال : می خوردن و شاد بودن آیین من است / فارغ بودن ز کفر و دین دین من است

• شعر واقع گرا است. (یعنی توصیف طبیعت)

• توصیفات عمدتاً طبیعی، ساده، محسوس و عینی است.

مثال: نیلوفر کبود نگه کن میان آب / چون تیغ آبداده و یاقوت آبدار

• معشوق عمدتاً زمینی می باشد.

مثال : گرفت خواهم زلفین عنبرین تو را / به بوسه نقش کنم برگ یاسمین تو را

• بیشتر روح حماسه بر ادبیات این دوره حاکم است.

• اشعار پندآموز و اندرزگونه این دوره ساده است و جنبه عملی و دستوری دارد. مثال :

۱- بدان کوش تا زود دانا شوی / چو دانا شوی زود والا شوی (دستور دادن به دانایی با زبان ساده)

۲- بخور آنچه داری و بیشی مجوی / که از آز کاهد همی آبروی (دستور دادن به قناعت با زبان ساده)

• مضمون عمده‌ی اشعار این سبک حماسه، مدح، اندرز و ... می باشد.

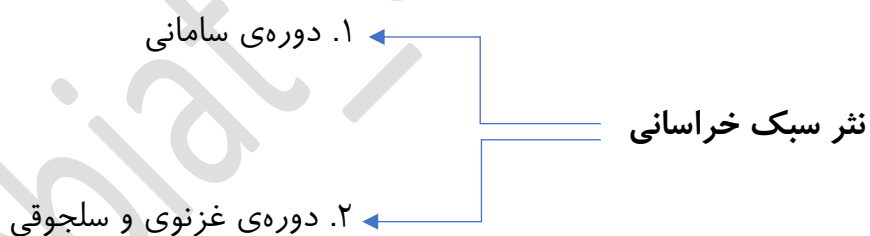
۱- ملک تو باش ولایت تو بخش و ملک تو گیر / هنر تو ورز و بزرگی تو جوی و نوش تو خور

۲- هر آنکه خدمت شاه زمانه کرده بود / رسوم و سیرت او دیده و گرفته هنر

۳- ور چه حکم پادشاهی هر که را باشد یکیست / پادشاهی را به محمودست فخر و اعتبار

• فکر و کلام ساده است یعنی هنوز با پیچیدگی های عرفانی و حکمی و اندیشه‌های فلسفی در نیامیخته است.

خب آقا شعر و گفتیم تموم شد الان بریم ببینیم نثرش چجوریه:

ویژگی های نثر دوره سامانی :

- ایجاز و اختصار در لفظ و معنا(تا جای ممکن فعل و اسم تکرار نمی شود).
- تکرار فعل یا اسم به حکم ضرورت معنا(مثال : همه چیز همگان دانند و همگان هنوز از مادر زاییده نشده اند).
- کوتاهی جملات
- لغات کم کاربرد فارسی در مقایسه با دوره های بعد
- بهری گیری کمتر از لغات عربی
- افزایش کاربرد نشانه‌های جمع فارسی بر جمع عربی

- محتوای بیشتر آثار : علمی و گاهی نثرهای حماسی، تاریخی و دینی هم دیده می شود.
- بررسی یکی از متون مرتبط با این دوره :

«سالی چند بماندند که ملک به نام کودکی بود و کس هیبت نداشت و هیچ سپاه گرد نیامد تا شاپور بزرگ شد. پس چون پنج سال درآمد، عقل و تدبیر اندرو بدید و نخستیم چیزی که از عقل و ادب شاپور بدیدند یک شب بر بام کوشک خفته بود به تیسفون...»

۱- تعداد لغات عربی کم است و به جز کلمات پرکاربردی چون ملک و عقل اکثر لغات فارسی هستند.

۲- نشانه کوتاهی جملات، تعدد افعال است مثلا در خط اول، چهار فعل وجود دارد.

۳- در متن ایجاز و اختصار وجود دارد. بلعمی برای بیان منظور خود حاشیه نمی رود و آن را خیلی مختصر توضیح می دهد. مثال در این متن اتفاقات پنج سال اول زندگی شاپور را در دو خط آورده است.

۴- تکرار اسم عقل و فعل بدید (با اندکی تغییر) در متن مشهود است.

از گونه های موفق این گونه نثر :

۱- ترجمه تفسیر طبری

۲- تاریخ بلعمی

۳- التفهیم

۴- شاهنامه ی ابومنصوری

ویژگی های نثر دوره ی غزنوی و سلجوقی

- اطناب (جمله ها معمولا طولانی هستند).
- تمثیل و استشهاد به آیات و احادیث و اشعار : اگر در صحبت آن بدان تربیت یافتی طبیعت ایشان گرفتی و یکی از ایشان شدی. اما بنده امیدوار است که در صحبت صالحان تربیت

پذیرد و خوی خردمندان گیرد که هنوز طفل است و سیرت بغی و عناد در نهاد او متمکن نشده و در خبر است: **کلُّ مولود یولد علی الفطره فآبواه یهودانه و ینصرانه و یمجسانه**

با بدان یار گشت همسر لوط / خاندان نبوتش گم شد

سگ اصحاب کهف روزی چند / پی نیکان گرفت و مردم شد

- حذف افعال به قرینه : نه چندان درشتی **کن** که از تو سیر گردند و نه چندان نرمی که بر تو دلیر شوند.

- افزایش کاربرد لغات عربی نسبت به دوره قبل: «چه بر پادشاه که تو را گرامی کرد و عزیز و محترم و سرور و محتشم گردانید، چنانکه در ظل دولت او دست در کمر مردان زدی و پای بر فرق آسمان نهاد، این معاملت جایز شمردی و حقوق انعام او تو را در آن زاجر نیامدی.»

مهم ترین نثرهای دوره ی غزنوی و سلجوقی

تاریخ بیهقی	قابوس نامه	سفرنامه ی ناصر خسرو
سیاست نامه	کیمیای سعادت	کشف المحجوب

درس ۱۰ فنون ۱

«زبان و ادبیات فارسی در سده های پنجم و ششم»

عواملی که منجر به پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی در شرق و شمال شرق (ماوراءالنهر، خراسان و سیستان) در این دوره شد :

۱- گرایش شاهان در جلب عالمان و ادیبان به دربار

۲- لشکرکشی ها و فتوحات غزنویان

۳- توسعه ی مدارس و مراکز تعلیم

پدیده‌های مهم رخ داده برای زبان فارسی در قرن ۵ و ۶ :

- گسترش فارسی دری و آمیزش آن با کلمات نواحی مرکزی و غربی ایران
- در آمیختگی زبان فارسی با لغات عربی *آقا فب پرا با لغات عربی قاطی شد؟* زیرا در مدارس آن عهد عمدتاً تحصیل علوم دینی و ادبی میسر بود به همین علت شاعران و ادیبان بیشتر از هر چیز با زبان عربی آشنا می شدند.
- زبان فارسی در هندوستان و آسیای صغیر یعنی نواحی شرقی و غربی در پی لشکرکشی‌های متعدد محمود غزنوی و جانشینان او به هندوستان نشر و گسترش یافت و در میان هندوان نه تنها زبان سیاسی و نظامی بلکه زبانی مقدس قلمداد می شد.
- تا حدود نیمه‌ی دوم قرن پنجم و آغاز قرن ششم زبان فارسی همچنان تحت تأثیر سبک دوره‌ی سامانی و غزنوی است. ← برای مثال سخنان شاعرانی چون ناصرخسرو یادآور سروده‌های قرن چهارم است.
- شاعران این دوره در عین تقلید از پیشینیان ابتکارات و نوآوری‌هایی نیز داشتند که باعث تحول در سبک سخن فارسی شد.

مراکز ادبی قرن ۵ و ۶ عبارتند از : خراسان و سیستان، آذربایجان (شمال غربی) و عراق عجم (فارس و نواحی مرکزی)

خراسان و سیستان : شاعران این ناحیه به ویژه انوری و هم سبکان او سرگرم رونق به سبک تازه بودند علاقه‌مندی شاعران به سرودن غزل‌های لطیف و زیبا و آوردن مضامین دقیق در غزل بسیار کوشیدند. تحولی که انوری و سنایی در غزل ایجاد کردند موجب ظهور غزل سرایان بزرگ در قرن هفتم شد و شعر این دوره را به اوج رساند.

آذربایجان : ظهور شاعران جدید در شمال غرب ایران که کار آنان در ادب فارسی تازگی داشت و سبک شعر فارسی را از دیگر نواحی متمایز ساختند. از جمله شاعران معروف آذربایجان : خاقانی و نظامی بودند.

عراق عجم (فارس و نواحی مرکزی) : در نیمه دوم قرن ششم در شکل‌گیری شیوه‌ی خاصی از شعر فارسی و تجدید سبک مؤثر بود. در این حوزه شاعران و نویسندگان مشهوری در اصفهان، همدان، ری و ... ظهور کردند که از جمله آنان جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی است.

← **سبک شعر در نیمه‌ی دوم قرن ششم و اوایل قرن هفتم متحول شد و مقدمه‌ی ظهور «سبک عراقی» فراهم گشت.**

ویژگی های کلی شعر این دوره:

- شعر این دوره از نظر سبک گویندگی و موضوع تنوع یافت
- شعر در موضوعاتی مانند : مدح، هجو(بدگویی)، طنز، وعظ و حکمت، داستان سرایی، تغزل(عاشقانه) و حماسه به کار گرفته شد.
- برخی شاعران از ادبیات عرب و مضامین آن تاثیر پذیرفتند.
- برخی شاعران از مدح شاهان و انتساب به دربار پرهیز می کردند. در ابتدا ناصرخسرو به علت اعتقادات خاص دینی از دربار ها کناره می گرفت. پس از او سنایی که در ابتدا مدیحه گوی بود، در دوره دوم از حیات شعری خود به سیر و سلوک معنوی پرداخت. دگرگونی عمیق در شعر فارسی پس از تحول روحی و معنوی سنایی و روی آوردن بسیاری از شعرا به عرفان و تصوف و ظهور شاعرانی چون عطار و مولوی
- خروج شعر از دربارها و ورود به خانقاهها باعث گسترش دامنه‌ی موضوعات و افزایش قدرت عواطف و عمق اندیشه‌ها شد.

- حکمت و دانش و اندیشه‌های دینی در شعر این دوره تاثیر عمیق بخشید و جزئی از مضامین شعری شد.

- بدبینی شاعران نسبت به دنیا و بریدن از آن و شکایت از روزگار. مثال :

۱- فلک کزرو تر است از خط ترسا / مرا دارد مسلسل راهب آسا (خاقانی)

۲- در این جهان که سرای غمست و تاسه و تاب / چو کاسه بر سر آبییم و تیره دل چو سراب (سوزنی سمرقندی)

- ناخرسندی فرزنانگان از اوضاع زمانه‌ی خویش و طرح نابسامانی‌های اجتماعی. مثال :

۱- ز اهل عصر چه خواهم که اهل عصر همه / به خوی طبع ستوران گشنه را مانند (مسعود سعد سلمان)

۲- دشمن عدلند و ضد حکمت اگر چند / یکسره امروز حاکمند و معدل (ناصر خسرو)

بیابین اینجا ویژگی‌های زبانی ادبی فکری شعر قرن ششم رو باهم جمع کنیم:

زبانی: ۱- از میان رفتن لغات مهجور فارسی نسبت به سبک خراسانی ۲- فراوانی ترکیبات نو ۳- کاهش سادگی و روانی کلام و حرکت به سوی دشواری ۴- ورود لغات ترکی و مغولی به زبان فارسی ۵- کاربرد فراوان لغات عربی

۱- ز باد صولت او با خواهد استعفا / ز تف هیبت او آب گیرد استسقا

۲- چون هوای ملک دل بیند کز اینسان گرم شد / خیمه بر چشمم زند ییلاق و قشلاقش نگر

ادبی: ۱- رواج و اوج گیری بیشتر قالب های شعری به ویژه غزل و مثنوی ۲- رواج داستان سرایی و منظومه های داستانی (مثل منظومه های نظامی) ۳- توجه بیشتر به آرایه های ادبی ۴- به کارگیری ردیف های فعلی و اسمی دشوار در شعر (شبیه سبک هندی و برعکس خراسانی)

فکری: ۱- ورود اصطلاحات عرفانی با گسترش عرفان و تصوف ۲- فراوانی وعظ و اندرز در شعر ۳- فاصله گرفتن غزل از عشق زمینی ۴- رواج حس دینی ۵- رواج هجو در شعر ۶- رواج مفاخره (خودپسندی) و شکایت هر مورد یک مثال :

- ۱- در خانه عالم در مدرسه دنیا / من صوفی دل صافم نی صوفی پشمینه (مولانا)
 - ۲- ز آتش حرص و آز و هیزم مکر / دل نگه دار و چون تنور متاب (ناصر خسرو)
 - ۳- ای قوم به حج رفته کجایید کجایید / معشوق همینجاست بیایید بیایید (مولانا)
 - ۴- چون خر دجال نفست شد اسیر حرص و آز / بعد ازین بر مرکب تقویت زین باید نهاد (سنایی)
 - ۵- خطاب به «باخرزی»: کی تو بت آدمی تولنی زیست؟ / چون تو را گفته اند: با خر زی! (خواجه نصیر الدین توسی)
 - ۶- نیست اقلیم سخن را بهتر از من پادشا / در جهان، ملک سخن راندن مسلم شد مرا (خاقانی)
- نثر فارسی در سده های پنجم و ششم:**

- از مهم ترین دوره های کمال و گسترش نثر فارسی است.
- نثر در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم هنوز در اوایل راه بود، در نیمه قرن پنجم با بلوغ آن مواجه می شویم و در قرن ششم و هفتم نثر فارسی به پختگی و کمال می رسد.
- تألیف کتاب در موضوع های گوناگون علمی در این دوره رواج یافت.
- نثر ساده به کمال رسید و نثر مصنوع رواج یافت.
- توجه نویسندگان به فارسی نویسی به دلیل: ۱. گسترش عرفان و تصوف ۲- شکل گیری دولت سلجوقی و بهره گیری از دبیران و نویسندگان تربیت یافته در خراسان و عراق و نگارش بیشتر نامه ها و منشورها و فرمان ها به زبان فارسی.

انواع نثر این دوره : ۱- نثر موزون (مسجع) ۲- نثر فنی

۱) نثر موزون (مسجع)

۱- به‌کارگیری سجع (سجع در نثر مانند قافیه در شعر است.) ویژگی اصلی آن محسوب می‌شود و با بهره‌گیری از جملات کوتاه خود را به شعر نزدیک می‌کند.

۲- این نثر در آثار خواجه عبدالله انصاری (سرآمد همه‌ی نثرهای موزون فارسی) به کمال می‌رسد.

۳- کتاب تفسیر «کشف الاسرار و عده الابرار» ابوالفضل میبدی تحت تأثیر خواجه عبدالله انصاری

مثال : ای کریمی که بخشنده عطایی؛ و ای حکیمی که پوشنده خطایی؛ و ای صمدی که از ادراک خلق جدایی؛ و ای احدی که در ذات و صفات، بی‌همتایی؛ و ای خالق که راه نمایی؛ و ای قادری که خدایی را سزایی؛ جانِ ما را صفای خود ده؛ و دل ما را هوای خود ده؛ و چشم ما را ضیای خود ده؛ و ما را آن ده که آن به؛ و مگذار ما را به که و مه.

فرمان بزرگوار از خدای نامدار می‌گوید... بندگان من، مرا پرستید و مرا خوانید و مرا دانید که آفریدگار منم؛ کردگار نامدار، بنده نواز آمرزگار منم؛ مرا پرستید که جز من معبود نیست؛ مرا خوانید که جز من مجیب نیست....

۲) نثر فنی

۱- آوردن آرایه‌های ادبی فراوان، امثال و اشعار گوناگون از عربی و پارسی و اصطلاحات علمی در نثر است.

۲- دوره رواج : قرن ششم هجری

۳- نخستین نمونه : «کلیله و دمنه» ابوالمعالی نصرالله منشی (۵۳۶ ه. ق اواسط نیمه‌ی اول قرن ششم)

مثال : بازرگانی بود بسیار مال و او را فرزندان در رسیدند و از کسب و حِرْفَتِ اعراض نمودند و دست اسراف به مال او دراز کردند. پدر، موعظت و ملامت ایشان واجب دید و در اثنای آن گفت که: ای فرزندان، اهل دنیا، جویان سه رُبت اند و بدان نرسند، مگر به چهار خصلت؛ اما آن سه که طالب آنند، فراخی معیشت است و رفعت منزلت، و رسیدن به ثواب آخرت؛ و آن چهار که به وسیلت آن بدین اعراض توان رسید، اَلْفَعْدَنِ مال است از وجه پسندیده و...

ویژگی های عمده نثر فارسی این دوره:

۱- استفاده از آرایه های ادبی (موازنه، سجع، مراعات النظیر، تشبیه و ...)

۲- حذف افعال به قرینه

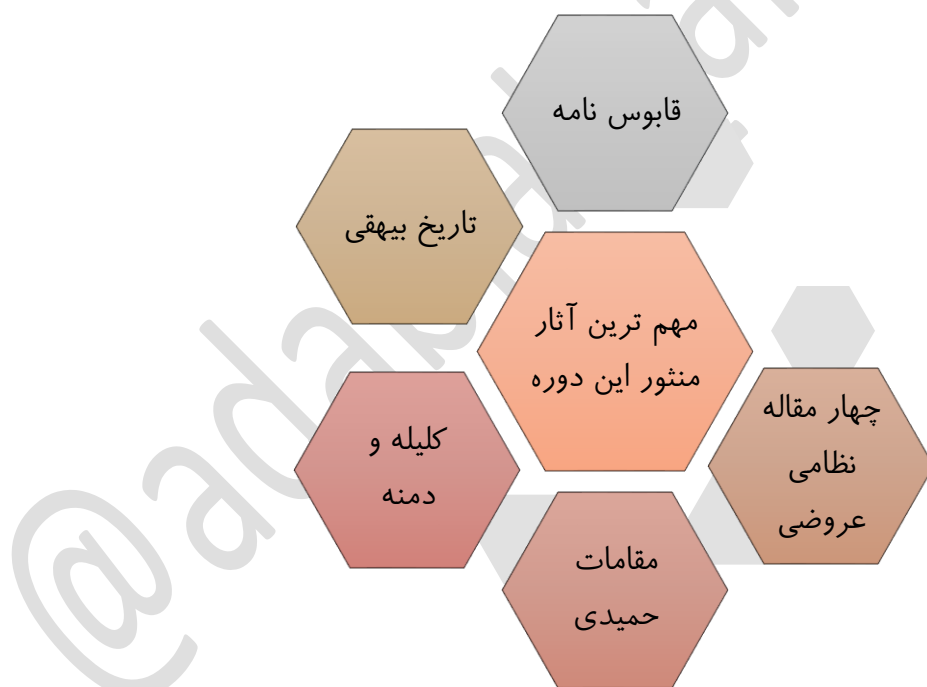
۳- کاربرد لغات مهجور عربی، ترکی، مغولی و اصطلاحات علمی و فنی

۴- رواج نثر داستانی، تمثیلی و عرفانی

۵- آوردن مترادف ها و توصیف های فراوان

۶- کاربرد آیات، احادیث و اشعار در متن

۷- استفاده از ترکیبات دشوار

درس ۱ فنون ۲

قرن هفتم هجری

عوامل سیاسی اجتماعی تغییر سبک از خراسانی به عراقی:

در تاریخ ادبیات ایران در قرن های اولیه هجری تا قرن ششم برخی از عوامل سیاسی و اجتماعی زمینه تغییر سبک را در متون زبان فارسی پدید آورد مانند:

(۱) روی کار آمدن حکومت های غزنوی و سلجوقی

(۲) تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم

سبک های بینابین و آذربایجانی از سبک خراسانی فاصله گرفتند و کم سبک عراقی پدید آمد.

سبک عراقی از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم به مدت ۳۰۰ سال سبک غالب متون ادب فارسی بود.

حمله مغولان و تاثیرات آن بر فرهنگ و ادب ایران

۱- مغولان در اوایل قرن هفتم «۶۱۶ ه. ق» به نواحی مرزی ایران حمله کردند و بعد به تدریج بر نواحی دیگر چیرگی یافتند.

۲- آسیب گسترده به نظام اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی وارد کردند.

۳- خراسان که کانون فرهنگی ایران بود نابود شد.

۴- بسیاری از مدارس که مهد علم و فرهنگ بودند از بین رفتند و بزرگانی چون ۱- نجم الدین کبری ۲- فرید الدین عطار نیشابوری ۳- کمال الدین اسماعیل که مداح جلال الدین خوارزمشاه

بود خود در سال ۶۳۵ ه. ق به دست مغولان در اصفهان کشته شد. وی درباره قتل عام سال ۶۳۳ ه. ق در اصفهان می گوید:

کس نیست که تا بر وطن خود گرید / بر حال تباه مردم بد گرید

دی بر سر مرده ای دو صد شیون بود / امروز یکی نیست که بر صد گرید

۵- با حمله ویرانگر مغول و بعد از آن هجوم وحشیانه تیمور و حکومت ظالمانه این دو نه تنها بناها و آبادانی ها و بنیان فرهنگ و اخلاق تباه و ویران شد.

۶- دوستداران فرهنگ و اخلاق در پی انزوا به تصوف پناه بردند تا به آرامش برسند و برای تسکین خود به ادبیاتی روی آوردند که بر ۱- عواطف انسانی ۲- ترویج روحیه تسامح و تساهل ۳- خدمت به خلق ۴- آزادی ۵- اعتقاد به بی ثباتی دنیا تاکید داشت.

مهم: در اواخر دوره مغول بساط حکومت آخرین خلیفه عباسی مستعصم بالله برچیده شد در نتیجه: ۱- زبان رسمی و رایج عربی از رواج افتاد. ۲- توجه به زبان فارسی که زبان توده مردم بود رونق بیشتری گرفت.

علت نامگذاری سبک عراقی:

- ۱- بعد از حمله مغول کانون های فرهنگی از خراسان به عراق عجم منتقل شد. (اولین نشانه های آن در دوران سلجوقی پدیدار شده بود اما خراسان هنوز به طور کامل ویران نشده بود).
 - ۲- شاعران و نویسندگان بزرگ در این دوره غالبا از اهالی شهر های عراق عجم بودند.
- عراق عجم شامل این شهر ها می شد: ۱- همدان ۲- ری ۳- اراک ۴- اصفهان

وضع ادب فارسی در قرن هفتم :

به نوعی دچار سستی و نابسامانی گردید چراکه بسیاری از دانشمندان و ادیبان کشته و یا متواری شده بودند و دیگر از دربار های ادب دوست و خاندان های فرهنگ پرور خبری نبود.

تحول زبان و ادبیات فارسی با انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران : ۱- زبان فارسی در ناحیه عراق عجم گسترش یافت و در حوزه های ری فارس همدان و اطراف آنها آثار ارزشمندی پدید آمد. ۲- زمینه هایی برای تغییر سبک از خراسانی به عراقی ایجاد شد. ۳- قالب های جدیدی نیز در شعر و نثر پدید آمد.

اوضاع " شعر " فارسی در قرن هفتم :

۱. شعر این دوره نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد.
۲. قصیده که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود کم رنگ شد و غزل که زبان دل و عشق بود گسترش یافت البته قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد مانند : مثنوی معنوی مولوی که حماسه ای عرفانی است و قهرمان آن انسان پاک نهاد خداجویی است که به نبرد با هوای نفس می پردازد.

اوضاع " نثر " فارسی در قرن هفتم :

به دو جریان گرایش پیدا کرد :

۱- ساده نویسی: ۱- طبقات ناصری (اخلاقی) ۲- مرصاد العباد (عرفانی)

۲- پیچیده نویسی: با محتوای عمدتاً تاریخی حاکمان وقت: ۱- تاریخ و صاف (تاریخی)

۲- تاریخ جهانگشای جوینی (تاریخی)

کدگذاری

ساده نویسی - طبقات ناصری - مرصاد العباد (هر سه تاشون س دارن)

پیچیده(دشوار) نویسی - تاریخ و صاف - تاریخ جهانگشای جوینی(هر سه تاشون و دارن)

معروف ترین شاعران قرن هفتم : مولوی، سعدی و فخر الدین عراقی

مولانا جلال الدین محمد بلخی: «همون مولوی خودمونه»

۱- جزو شاخص ترین شاعران عارف قرن ۷ است.

۲- خالق آثار جاودان در دو محور اندیشه و احساس

۳- او در مثنوی معنوی، دیوان شمس بسیاری از مسائل عرفانی و معارف بشری را بیان کرده است.

۴- از میان آثار منشور مولانا فیه ما فیه و مجالس سبعة را مولانا گفته و شاعران نوشته اند.

۵- مکاتیب مجموعه نامه های خود مولانا است.

۶- آثار: الف(نظم: ۱- مثنوی معنوی ۲- دیوان شمس

ب)نثر: ۱- فیه ما فیه ۲- مجالس سبعة ۳- مکاتیب

سعدی:

۱- فرمانروای ملک سخن است.

۲- سی و پنج سال گرد جهان گشت و تجربه اندوخت.

۳- در ادبیات تعلیمی سخت گوی ضمیر خودآگاه ایرانی است.

۴- در سرودن غزل های عاشقانه سرآمد شاعران فارسی زبان است.

۵-وی در بیشتر قالب های شعری طبع آزمایی کرده است.

۶-آثار : ۱-گلستان (به نثر مسجع می باشد). ۲-بوستان (نظم و در قالب مثنوی است و به ما درس اخلاق و حکمت می آموزد.)

فخرالدین عراقی:

۱-دارای غزل های عرفانی زیبا است.

۲-آثار : ۱- لمعات: سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است ۲- مثنوی عشاق نامه : در هر فصل این مثنوی به یکی از مباحث عرفانی پرداخته است و سخن را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.

معروف ترین نویسندگان قرن هفتم: ۱-نجم الدین رازی - نجم دایه ۲- عطا ملک جوینی ۳- خواجه رشید الدین فضل الله همدانی ۴- شمس قیس رازی ۵- مولوی ۶-سعدی(هم شاعر و هم نویسنده)

نجم الدین رازی :

۱- معروف به نجم دایه است.

۲-جزو نویسندگان و منشیان توانا و از عارفان وارسته است.

۳- آثار: مرصاد العباد من المبدأ الى المعاد که در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی است. نثر کتاب گاه ساده و گاه دارای سجع و موازنه است. در خلال موضوعات کتاب احادیث، آیات و اشعاری را از خود و دیگران نقل می کند. جزو متن های والای عارفانه است.

عظاملك جوینی :

۱- از نثر نویسان قرن ۷ است.

۲- خاندان او از افراد با نفوذ در حکومت مغولان بودند.

۳- وی به واسطه پرداختن به کارهای دیوانی و حضور در سفرهای متعدد و اطلاعات فراوانی درباره تاریخ مغولان کسب کرد که موجب تألیف کتاب تاریخ جهانگشا شد

۴- تاریخ جهانگشای جوینی شامل: ۱- ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او ۲- خوارزمشاهیان ۳- قلعه های اسماعیلیه ۴- حکومت جانشینان حسن صباح است.

۵- نثر این کتاب مصنوع و دشوار است.

خواجه رشید الدین فضل الله همدانی:

۱- چهره ی علمی و سیاسی عصر ایلخانان بود.

۲- وزیر غازان خان و اولجایتو بود.

۳- مؤسس عمارت ربع رشیدی در تبریز است. (در حکم دانشگاه آن زمان)

۴- مهم ترین کتاب او جامع التواریخ است که به نثر عالمانه و پخته نوشته شده است.

شمس قیس رازی :

۱- نویسنده ی زبردست قرن ۷

۲- آثار : المعجم فی معاییر اشعار العجم : الف) جزو نخستین و مهم ترین آثار علم عروض ،

قافیه ، بدیع و نقد شعر است. ب) نثر آن در مقدمه مصنوع و در اصل کتاب ساده و عالمانه است.

قرن هشتم هجری:

فراهم شدن موقعیت برای ابراز عقاید مختلف مذهبی به ۲ دلیل:

۱. بی اعتقادی بعضی ایلخانان

۲. بی تعصبی بقیه ایلخانان

قلمرو بالندگی زبان و فرهنگ فارسی عرصه وسیعی یافت به طوری که از شبه قاره هند تا آسیای صغیر بسیاری به این زبان سخن می گفتند ضمن اینکه عراق عجم و مهم تر از آن شهر شیراز همچنان در حکم مرکز ادبی این عصر به شمار می رفت

از بین رفتن دربارهای ادب دوست ایرانی تبار دو پیامد داشت:

۱. از رونق افتادن قصیده سرایی

۲. به سستی گراییدن زبان شعر (به استثنا چند شاعر مانند خواجه و حافظ)

مهم ترین شاعران قرن هشتم:

خواجهی کرمانی:

تموم شد؟ خیلی تاثیر گذار بود.

۱. جزو غزل پردازان برجسته ی قرن ۸ است.

۲. غزل های او بر روی حافظ اثر گذار بودند.

۳. خواجه چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی سروده است که نشان دهنده استادی او در شاعری است.

۴. شعرش در مجموع کمال یافته و پخته است.

ابن یمین:

- ۱- شاعر عصر سربداران است.
- ۲- مردی دهقان پیشه بود.
- ۳- قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
- ۴- وی در شعر خود قناعت پیشگی و بی اعتباری دنیا را مورد تاکید قرار می دهد.
- ۵- از نمونه شعر او:

مرد آزاده در میان گروه / گر چه خوشگوی و عاقل و داناست
محترم آنگهی تواند بود / که از ایشان بمالش استغناست
وانکه محتاج خلق شد خوارست / ورچه باعلم بوعلی سیناست

حافظ:

- ۱- از شعرای سر آمد قرن ۸ است.
 - ۲- غزل فارسی را با تلفیق عشق و عرفان به کمال رساند.
 - ۳- لحن سخن او ۱- گزنده ، ۲- طنز آمیز و ۳- سرشار از خیرخواهی و اصلاح طلبی است.
 - ۴- فرهنگ گذشته ی ایران با همه ی کمال ایرانی- اسلامی خود در اشعارش رخ می نماید.
 - ۵- شعرش به قول خود او " همه بیت الغزل معرفت " است.
- شعر حافظ همه بیتُ الْغَزَلِ معرفت است / آفرین بر نَفْسِ دِلْگَش و لطفِ سخنش

سلمان ساوجی:

۱- در غزل توجه خاصی به سعدی و مولوی داشت.

۲- دارای قصایدی به سبک عراقی است

۳- آثار: مثنوی (یعنی شعر است) جمشید و خورشید که به سبک داستان های نظامی سروده شده است.

عبید زاکانی:

۱- شاعر و نویسنده ی آگاه و خوش ذوق قرن ۸ است که نکته یابی و انتقاد های ظریف اجتماعی او معروف است.

۲- شاعری که ناملایمات روزگار را برنمی تافت و تزویر و ریاکاری حاکمان را به تصویر می کشید.

۳- آثار: الف) نظم : منظومه موش و گربه که در آن ناهنجاری های اجتماعی را به شیوه طنز و تمثیل بیان کرده است. (طنز تلخ)

ب) نثر : ۱- رساله ی دلگشا ۲- اخلاق الاشراف ۳- صد پند

حمدالله مستوفی:

۱- مورخ معروف ایرانی قرن ۸ است.

۲- نویسنده تاریخ گزیده است این کتاب در بر دارنده :

۱- تاریخ پیامبران ۲- خلفای چهارگانه ۳- خلفای بنی عباس ۴- تاریخ ایران تا سال ۷۳۰ ه. ق

قرن نهم هجری:

رویداد های مهم قرن ۹

بعد از ویرانگری های مغولان تیمور گورکانی حمله بنیان بر انگیز دیگری انجام داد که در اثر آن:

۱-ابنیه فرهنگی، ادبی و اجتماعی کشور نابود گردید.

۲- آنچه پس از حمله مغول سالم یا نیمه سالم مانده بود و یا در زمان ایلخانان مغول(جانشینان چنگیز) مختصر تجدید حیات یافته بود از بین رفت.

۳-تیموریان تقریباً از نیمه دوم قرن ۸ تا اوایل قرن ۱۰ در ایران حکومت کردند.

۴-بازماندگان تیمور همچون بازماندگان چنگیز کم و بیش از فزھنگ ایران تاثیر پذیرفتند(بعد مدتی متمدن شدند).

۵-علاوه بر گسترش مینیاتور، معماری و تذهیب، تاریخ نویسی هم ادامه یافت و ادبیات رونق گرفت.

۶-کسانی مثل جامی و دولت‌شاه کتاب های ارزشمندی نوشتند(هرچند این رونق بنیادی نبود).

۷-کتاب های تحقیقی عمدتاً سطحی بودند.

۸-ادبیات این دوره نیز تقلیدی و فاقد نوآوری بود.

اقدامات شاهرخ به عنوان جانشین تیمور:

پس از مرگ تیمور شاهرخ توانست شهره‌رات را به عنوان مرکز فرمانروایی قرار دهد.

او با علاقه ای که به هنر و فرهنگ اسلامی پیدا کرده بود از هنرمندان خوش نویس، نقاش و شاعر حمایت کرد.

«بیوگرافی شاهرخ : interested in Islamic culture and art»

بایسنقر میرزا ، پسر شاهرخ :

۱- هنرمند و هنردوست بود.

۲- در زمان او قرآن کریم و شاهنامه فردوسی به خط خوش نگارش یافت و با تصاویر زیبا آراسته شد و آثاری ماندگار از هنر اسلامی عرضه کردند.

جامی:

۱- از معروف ترین شاعران قرن ۹ است.

۲- آثار: ۱- بهارستان را به تقلید از گلستان سعدی نوشته است. (کد گذاری : هر وقت بهار بشه گلستان می شه). ۲- نفحات الانس را به شیوه ی تذکره اولیا عطار و در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان نوشت. (کد گذاری : ما به والدین تذکر می دهیم که با بچه ها انس بگیرند). ۳- تحفه الاحرار مثنوی ای به پیروی از نظامی است. (کد گذاری : این نظامی چه تحفه ای بود که همه ازش پیروی می کردند؟)

شاه نعمت الله ولی :

۱- در تصوف و طریقت مقامی بلند داشت.

۲- سر سلسله ی صوفیان نعمت الهی به شمار می رود.

۳- آثار: دیوان اشعار (دارای مضامین عرفانی)

دولتشاه سمرقندی:

۱- از نویسندگان این قرن است

۲- تذکره ی دولتشاه را به تشویق امیر علیشیر نوایی نوشته است. این کتاب شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مولف است.

کنکوری

- ۱- فخر الدین عراقی در کتاب لمعات خود سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است. (۱۴۰۱ داخل)
- ۲- نثر کتاب مرصاد العباد ساده و گاه دارای سجع و موازنه است و نویسنده آن را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشته است. (۱۴۰۱ داخل)
- ۳- خواجه رشید الدین فضل الله کتاب «جامع التواریخ» را به نثری ساده و عالمانه و پخته در عصر ایلخانان به نگارش درآورده است. (۱۴۰۱ داخل)
- ۴- تحفه الاحرار اثر جامی می باشد. (۹۹ داخل)
- ۵- صد پند و رساله دلگشا از عبید زاکانی می باشد. (۹۹ داخل)
- ۶- المعجم فی المعاییر اشعار العجم از شمس قیس رازی است. (۹۹ داخل)
- ۷- عشاق نامه و لمعات اثر فخر الدین عراقی می باشد. (۹۹ داخل و ۱۴۰۰ داخل)
- ۸- خالق آثار مکاتیب، مجالس سبعة، فیه ما فیه و دیوان شمس مولانا می باشد. (۱۴۰۰ داخل)
- ۹- خالق آثار صد پند، رساله دلگشا، اخلاق الاشراف، موش و گربه عبید زاکانی می باشد. (۱۴۰۰ داخل)
- ۱۰- خالق اثر تاریخ گزیده حمدالله مستوفی است. (۱۴۰۰ داخل)
- ۱۱- خالق آثار نفحات الانس، بهارستان، تحفه الاحرار جامی می باشد. (۱۴۰۰ داخل)
- ۱۲- خالق اثر تذکره الاولیا عطار نیشابوری است. (۱۴۰۰ داخل)
- ۱۳- خالق اثر مرصاد العباد نجم الدین رازی است. (۱۴۰۰ داخل)

۱۴- خالق اثر جامع التواریخ خواجه رشید الدین فضل الله همدانی می باشد. (۱۴۰۰ داخل)

۱۵- خالق اثر تاریخ جهانگشای جوینی عطاملک جوینی می باشد. (۱۴۰۰ داخل)

۱۶- جمشید و خورشید اثر سلمان ساوجی می باشد. (۱۴۰۰ داخل)

۱۷- جامی در کتاب نفحات الانس خود به شیوه تذکره الاولیای عطار در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان نوشته است. (۱۴۰۰ داخل)

۱۸- جامی مثنوی هایی به پیروی از نظامی سرود که تحفه الاحرار یکی از آنهاست. (۱۴۰۰ داخل)

درس ۴ فنون ۲

ویژگی های شعر سبک عراقی :

۱) ویژگی های زبانی :

۱. چهارچوب زبان همان چارچوب فارسی قدیم یعنی سبک خراسانی است که تا حدودی مختصات جدید یافته است.
۲. لغات فارسی اصیل کم شده و جای آن را لغات عربی گرفته است.
۳. " می " به جای " همی " رواج یافته است.
۴. " در " به جای " اندر " در حال جایگزین شدن است و واژه های «ایدون ایدر، ابا، ابر» کاهش یافته است. (کلمات عجیب و غریب کم شده است.) کاربرد این واژگان در محدوده سبک خراسانی است.
۶. کاربرد " مر " در کنار مفعول کاهش یافته است.
- ۷- در هم آمیختگی مختصات نو و کهن مهم ترین ویژگی سبک عراقی است که گاهی در یک شعر کوتاه در کنار هم دیده می شود.

۲) ویژگی های ادبی :

۱. کاربرد غزل افزایش می یابد.
۲. جایگاه تخلص در انتهای غزل تثبیت می شود.
۳. شعر این دوره از دربار خارج شد بنابراین قصیده از رونق افتاد.
۴. غزل عارفانه و عاشقانه رواج یافت. (حالا که قصیده رفت غزل اومد. به عبارتی نباشی دوستان هستن.)

۵. توجه به علوم ادبی از جمله بیان و بدیع بیشتر می شود. (آرایه های ادبی در خراسانی کمترند و در عراقی بیشترند).

۱- سرکش مشو که چون شمع از غیرت بسوزد / دلبر که کف او موم است سنگ خارا

۲- از مه او مه شکافت دیدن او برتافت / ماه چنان بخت یافت او که کمینه گداست

(۳) ویژگی های فکری:

۱. فکر و اندیشه با تاثیرپذیری از مسائل سیاسی و اجتماعی دستخوش تغییر شد.

۲. معشوق سبک خراسانی زمینی و دست یافتنی بود ولی در شعر عراقی مقام معشوق متعالی شد تا آنجا که گاه با معبود یکی می شود.

مثال: نظیر دوست ندیدم اگرچه از مه و مهر / نهادم آینه ها در مقابل رخ دوست

۳. پس از حمله مغول و خدشه دار شدن غرور و احساسات ملی ایرانیان نیاز به سخنان آرامبخش و توجه به امور اخروی بیشتر می شود. بنابراین باعث رواج تصوف شد.

۴. برخی اندیشه ها از جمله بی اعتباری دنیا و اعتقاد به قضا و قدر بیشتر شد. مثال:

۱- بیا که هاتف میخانه دوش با من گفت / که در مقام رضا باش **و از قضا مگریز**

۵. مفاهیم و اندیشه های این دوره: الف) پرهیز از زهد ریایی مثال:

۱- می صوفی افکن کجا می فروشد / که در تابم از دست **زهد ریایی**

ب) توجه به صفا و پالایش درون

پ) برتری عشق بر عقل مثال:

۱- خبر از عشق نبوده است و نباشد همه عمر / هر که او را خبر از شنعت و رسوایی هست

۲- جسم خاک از عشق بر افلاک شد / کوه در رقص آمد و چالاک شد

مقایسه ی ویژگی های فکری سبک خراسانی و عراقی:

خراسانی	عراقی
ستایش خرد	ستایش عشق
شادی گرایی	غم گرایی
وصال	فراق
واقع گرایی	ذهن گرایی
روحیه پهلوانی و حماسی	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی
زمینی بودن معشوق	آسمانی شدن معشوق
بازتاب اندک علوم در شعر	بازتاب بیشتر علوم در شعر

ویژگی های نثر سبک عراقی:

۱) ویژگی های زبانی:

- نثر فنی کم در قرن هفتم ضعیف می شود و در قرن هشتم (خیلی خیلی کنکوری) با سیطره تیموریان در ایران از میان می رود.
- نثر ساده در اکثر کتاب های این دوره جای نثر فنی را می گیرد.
- در قرن ششم چنین مرسوم بود که نویسندگان آثاری را که نثر ساده ای داشت به نثر فنی بازنویسی می کردند. (مشکل داشتن، راحت ها رو سخت می کردند).
- در قرن هفتم و هشتم کتاب های مشکل را به زبان ساده بازنویسی می کردند چنانکه ملاحسین واعظ کاشفی کلیله و دمنه را به زبان دوره خود بازگرداند و آن را انوار سهیلی نامید.

راحت بگم برات، قرن ششم کتاب های راحت رو سخت می کردن ولی در قرن هفتم و هشتم کتاب های سخت رو راحت می نوشتن تا همه متوجه بشن. همین!

- تاریخ نویسی در این دوره به اسلوب ساده رواج یافت. (هر چند نمونه هایی با نثر پیچیده در این دوره یافت می شود.) در مقدمه کتاب ظفرنامه شامی (قدیمی ترین تاریخ نوشته شده درباره تیمور) می خوانیم : امیر تیمور به من دستور داد ساده بنویسم به طوری که عامه مردم بفهمند.
- تاریخ نویسی تا اوایل دوره مغول به دلیل علاقه شدید آنها به ثبت وقایع مربوط به پدران و اجدادشان شروع شد و در زمان تیموری هم ادامه یافت.
- حاشیه نویسی های متعددی نیز به نثر ساده بر تاریخ های قدیم انجام گرفت. این سادگی نثر در همه جا یکسان نیست و نثر ساده این دوره را نمی توان فصیح و بلیغ دانست.
- ورود لغات قبایل مختلف ترک و مغول به زبان فارسی که در دوره تیمور سرعت رشد آن بیشتر شد اما این جریان در زبان فارسی زیاد دوام نیاورد.
- سلطان حسین بایقرا و امیر علیشیر نوایی در حوزه ادبی هرات ترکی گویی و ترکی نویسی را تشویق می کردند. امیر علیشیر نوایی محاکمه الغتین را به ترکی نوشت. ظهیر الدین بابر، بابر نامه را به ترکی نوشت.
- نمونه ای از کلمات ترکی که هنوز هم در زبان فارسی استفاده می شوند : بیلاق، قشلاق، قشون، یورش
- سستی و ضعف در ساخت دستوری جملات نثر این دوره نیز به وجود آمد.

۲) ویژگی های ادبی:

- صنایع ادبی (آرایه های ادبی) جای تفکر و تعمق گرفت.
- چون استعداد های بزرگی در این عرصه ندرخشیدند در کتاب های مصنوع و متکلف (سخت) بیشتر به ظاهر سازی و تصنع پرداخته شد و به استعاره های دور از ذهن و آوردن سجع های متوالی و بی روح روی آوردند.

مثال: درویشی از این فقیر پرسید : اگر روزی در طلب آیم و از این بحر به لب آیم حق را به عاقلی جویم یا به عاشقی پویم؟ از عاقل و عاشق کدام بهتر و از عقل و عشق کدام مهمتر؟

۳) ویژگی های فکری:

- به دلیل کشته شدن یا متواری شدن فضلا و نابودی کتابخانه ها صحت مطالب کاسته شد.
- ضعف و انحطاط فکری این دوره را فرا گرفت.
- تحقیق و تتبع به علت نبود اساتید بزرگ و از بین رفتن مراکز علمی ضعیف شد.
- ۴. مدعیان عرفان که به اقتضای زمانه با مغولان کنار آمده بودند چنین کردند :

۱- اندک اندک اطالت خود را از دست دادند.

۲- به درسی کردن عرفان و شرح اصطلاحات پرداختند.

۳- مفاهیم را پیچیده جلوه دادند در نتیجه در این دوره کتاب عرفانی مهمی به نثر نوشته نشد.

درس ۷ فنون ۲: تاریخ ادبیات فارسی در قرن دهم و یازدهم

قرن دهم:

۱- در این قرن حکومت در دست جانشینان تیمور بود به گونه ای که در هر گوشه ای حاکمی از آنان حکومت می کرد.

۲- اوضاع اجتماعی و سیاسی ایران و به طور کلی و وضع ادبیات نیز به تبع آشفته شده بود.

۳- در این سال ها دو جریان شعری بیشتر رونق داشت:

۱- یکی شعر لطیف و فصیحی بود که به طور طبیعی و به شیوه کسانی مثل حافظ و سعدی در جریان بود و بابافغانی شیرازی از نمایندگان آن بود.

۲- دیگری مکتب وقوع که نتیجه چاره اندیشی شاعران برای تغییر سبک و رهایی از گرفتاری تقلید بود و بازتاب طبیعی محیط اجتماعی قرن دهم بود که البته راه به جایی نبرد.

رویدادهای قرن ۱۰:

۱- سیطره ی دراز مدت مغولان و تیموریان بر سرزمین ایران و ویرانی ها و خرابی هایی که در همه ابعاد و زمینه ها به بار آوردند دانش، فرهنگ و ادبیات را تحت الشعاع قرار داد. (همه چیز خراب شد دیگه)

۲- به دلیل تسلط طولانی مدت مغولان و تیموریان، جایی برای رشد زبان و ادبیات فارسی و ادیبان باقی نماند.

۳- شاعران این دوره تشخیص داده بودند که سبک عراقی از واقعیت دور شده و کاملاً جنبه ذهنی و تخیلی یافته است و با ادامه پابندی به سنن ادبی نابود می شود پس باید به سوی حقیقت گویی و

واقع گویی بازگشت برای این کار نیازمند پرداختن به مسائل اجتماعی به انتقاد های سیاسی بودند و قالب غزل با توجه به کاربردش اجازه جولان بیشتر در این میدان را نمی داد.

در این دوره از یک سو به دلایل کم توجهی و بی مهری شاهان صفوی نسبت شاعران و از سوی شاعر نوازی و ادب گرایی سلاطین هند، شاعران به سوی در بارهای هند روی آوردند به همین دلیل با شوق تمام راهی آنجا شدند و برخی از آنان پس از کسب شهرت و ثروت به ایران بازگشتند. آشنایی با معارف هندوان کم و بیش در تغییر سبک دخیل بود.

تأثیرات مهاجرت شاعران ایرانی به هند:

۱- فرهنگ هند در این دوره از فرهنگ ایرانی تأثیر پذیرفت.

۲- فضلی هند از تالیف کتاب و سرودن شعر به زبان فارسی و بها دادن به فرهنگ آن استقبال می کردند.

۳- شاهان گویکانی هند نیز همگی به فارسی سخن می گفتند.

۴- زبان فارسی که در شبه قاره هند استحکام و استقرار لازم را به دست آورده بود همه گیر و رسمی شد و تا زمان حاکمیت استعمار انگلیس در هند زبان رسمی آن دیار بود.

هم زمان با رشد ادبیات در هند، در ایران چه می گذشت؟

اصفهان پایتخت و محل اجتماع شعرا و فضلا بود و از دیدگاه ادبی توسعه یافت. به جز اصفهان مناطق دیگر ایران هم رشد و توسعه و شور و جنبشی یافت مثلا خراسان، آذربایجان و نواحی مرکزی ایران به کانون های مهمی برای شاعران و هنرمندان و دانشمندان تبدیل شد.

دلایل مورد توجه قرار گرفتن شعر و شاعری و معماری و انواع هنر:

۱- هر چند شاهان صفوی در ترویج و نفوذ زبان ترکی در ایران نقش بسزایی داشتند اما کم و بیش به زبان فارسی نیز کتاب نوشته اند یا شعر گفته اند و به نوعی علاقه نشان داده اند.

۲- برخی از ایشان مقام شیخی و رهبری طریقت داشتند و از این رو لازم می دانستند خود را در چنین مقام فرهنگی نگاه دارند.

۳- با رؤسای مذاهب در تماس بودند.

۴- رقبایی چون شاهان عثمانی و هندی داشتند که آنها نیز به مسائل فرهنگی توجه نشان می دادند. در نتیجه این عوامل هنرهای چون قالی بافی، سفالگری، شیشه سازی، نقاشی، تذهیب و خوشنویسی در دوران صفویه رشد فراوان یافت.

بهزاد دوره شاه اسماعیل و رضا عباسی در دوره شاه عباس از مفاخر هنرند.

مهم ترین شاعران قرن دهم: ۱- بابا فغانی شیرازی ۲- وحشی بافقی ۳- محتشم کاشانی

بابا فغانی شیرازی:

از شعرای تاثیرگذار قرن دهم است که شعرش از نظر دقت ظرافت و رقت معانی مشهور است.

وحشی بافقی:

از شاعران قرن دهم که سبک شعرش حد واسط سبک دوره عراقی و دوره بعد یعنی سبک هندی است و واقع گرایی شاخصه اصلی اشعارش است.

محتشم کاشانی:

از دیگر شاعران قرن دهم در سرودن شعر مذهبی معروف و ترکیب بند عاشورایی از زبانزد است.

نمونه:

باز این چه شورش است که در خلق عالم است / باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است

باز این چه رستخیز عظیم است کز زمین / بی نفخ صور خاسته تا عرش اعظم است

قرن یازدهم:

در این قرن حکومت صفوی پس از کشاکش های به وجود آمده در ایران روی کتار آمد و مذهب شیعه را ترویج کرد و به شعر ستایشی، درباری و عاشقانه های زمینی بی توجه بود. از این رو شاعران سروده های خود را بیشتر با مضامین پند و اندرز، توصیف و بان امور طبیعی و همچنین تبدیل موضوعات و تمثیلات کهن به مضامین تازه و به زبان جدید همراه کردند.

- وابسته نبودن شعر به دربار و از بین رفتن طبقه مدیحه سرایان درباری باعث شد که طبقات و گروه های بیشتری مدی شعر و شاعری بشوند. از سوی دیگر بها ندادن به شعر ستایشی در ایران موجب شد که شاعران مدیحه سرا برای امر معاش یا ثروت اندوزی راهی دیار هند شوند زیرا آنجا به رسم دربار های قدیم ایران هنوز بازار قصیده و مدح رواج داشت. (خودمونیش اینه که شعر مدحی و عاشقانه رو صفوسه تحویل نمی گرفت و دنبال پند و اندرز و توصیف امور طبیعی افتاده بودند. اونایی هم که شعر ستایشی می نوشتند بازارشون از رونق افتاد رفتند هند.)

- رفاه اقتصادی مردم در دوره صفوی و آبادانی شهر های ایران و رونق تجارت و کسب و کار این امکان را برای همه مردم فراهم آورده بود که هر کس به اندازه توان خود به امور فرهنگی از جمله ادبیات بپردازد.

- از طرف دیگر به سبب آشنایی ایرانیان با اروپا مراکز تجمعی مثل قهوه خانه ها نیز دایر شد و شاعران در آنجا به مشاعره، مناظره و نقد آثار یکدیگر می پرداختند.

معروف ترین شاعران قرن یازدهم: ۱- کلیم کاشانی ۲- صائب تبریزی ۳- بیدل دهلوی

کلیم کاشانی:

- ۱- در ابداع معانی و خیال های رنگین مشهور است و این ویژگی به غزل های او لطف ویژه ای بخشیده است.
- ۲- ضرب المثل ها و الفاظ محاوره که زبان غزل این دوره را به افق خیال عامه نزدیک کرده سخن او را برجسته ساخته است.
- ۳- وی با کار بردن مضمون های ابداعی فراوان «خلاق المعانی ثانی» لقب گرفت.

صائب تبریزی:

- ۱- معروف ترین شاعر سبک هندی و از پرکار ترین شاعران پارسی زبان است.
- ۲- برخی از تک بیت های غزلش شاهکار هایی از ذوق و اندیشه اند و بسیاری از آنها به صورت ضرب المثل رواج یافته اند.
- ۳- صائب را خداوندگار مضامین تازه شعری دانسته اند.

بیدل دهلوی

- ۱- او را به سبب سرودن غزل های خیال انگیز و به کار بردن مضمون های بدیع و گاه دور از ذهن می شناسیم.
- ۲- از ویژگی های عمده شعر بیدل مضمون های پیچیده و استعاره های رنگین، خیال انگیز و سرشار از ابهام و تخیل های رمز آمیز شاعرانه است.

کنکوری

- ۱- کلیم کاشانی از شاعرانی از شاعران بزرگ قرن یازدهم (قرن دهم نیست!) بع خلاق المعانی ثانی شهرت یافت. (۹۸ خارج)
- ۲- بهرزاد در دوره شاه اسماعیل و رضا عباسی در دوره شاه عباس از مفاخر هنرند (توی کنکور برعکس داده بود و غلط بود) (۹۸ خارج)
- ۳- مکتب وقوع در قرن دهم نتیجه چاره اندیشی شاعران برای رهایی از گرفتاری تقلید بود. (۹۸ خارج)
- ۴- سبک شعر وحشی بافقس حد واسط سبم دوره عراقی و دوره بعد یعنی سبک هندی است. (۹۹ داخل)
- ۵- واقع گرایی شاخصه اصلی شعر وحشی بافقی است. (۹۹ داخل)
- ۶- شاعران عصر صفوی موضوعات کهن را با مضامین تازه و زبان جدید همراه کردند. (۱۴۰۰ خارج)
- ۷- بعد از ظهور شاعران بزرگی چون سعدی و حافظ در دوره عراقی به دلیل تسلط طولانی مدت مغولان و تیموریان جایی برای رشد زبان و ادبیات فارسی باقی نماند. (۱۴۰۱ داخل)
- ۸- مکتب وقوع نتیجه چاره اندیشی شاعران برای تغییر سبک و رهایی از گرفتاری تقلید بود و بازتاب طبیعی محیط اجتماعی قرن دهم به شمار می رفت. (۱۴۰۱ داخل)
- ۹- هر چند شاهان صفوی در ترویج و نفوذ زبان ترکی در ایران نقش بسزایی داشتند اما کم و بیش به زبان فارسی علاقه نشان دادند. (توی کنکور نوشته بود اصلا علاقه نشون ندادند). (۱۴۰۱ داخل)
- ۱۰- اوضاع اجتماعی و سیاسی ایران در قرن دهم به طور کلی و وضع ادبیات به تبع آن آشفته بود. (۱۴۰۱ داخل)

درس ۱۰ فنون ۲

سبک هندی

- سبک هندی از اوایل قرن یازدهم تا اواسط قرن دوازدهم هجری قمری به مدت ۱۵۰ سال در تاریخ ادبیات فارسی رواج داشت.

- دلیل روی آوردن در این دوره شاعران به موضوعاتی از قبیل اندرز، مضمون آفرینی (نگاه متفاوت به پدیده ها)، باریک اندیشی (تصاویر دور از ذهن)، تبدیل موضوعات کهن به مضامین تازه و بازسازی تمثیل های مهن این بود که حکومت صفوی به شعر مدحی و درباری و عاشقانه بهایی نمی داد و با آموزه های سنتی و عرفانی نیز در تضاد بود. در حقیقت بازسازی اندرز ها و تمثیل های کهن به شیوه های نو در میان شاعران رواج یافت.

۱- بخیه تسبیح زاهد عاقبت بر رو فتاد / خرم آن کز نازنینان بخت برخوردار داشت

۲- در بهشت عافیت افتادم از بی حاصلی / شد حصاری بی بری از سنگ طفلان بید را

۳- ریشه نخل کهنسال از جوان افزون تر است / بیشتر دلبستگی باشد به دنیا پیر

۴- معنی دل را حجابی نیست جز طول امل / ریشه چون در جلوه آید دانه پنهان می شود

- شعر از حوزه تصرف شاعران آگاه به فنون ادب خارج شد و در دسترس عامه قرار گرفت و نزد پیشه وران و بازاریان رونق یافت. این تحول از آن جهت که شعر را به میان عامه مردم برد و با مضمون ها و قلمرو های تازه رو به رو کرد حرکت سودمندی بود اما از آنجا که افراد کم اطلاع و عامی روی آوردند و آن را از استواری و سلامت پیشین خود دور ساختند برای آینده ادبیات زیان بار بود.

ویژگی های سبک هندی

۱- ویژگی های زبانی :

- از آن رو که طبقات مختلف مردم به عالم ادبیات باعث شد که زبان کوچه و بازار شعر راه یابد و از این رهگذر روح تازه ای به شعر دمیده شد.

- دایره واژگان شعر گسترش یافت و بسیاری از لغات ادبی قدیم از میان رفت به نحوی که می توان گفت زبان شعر سبک هندی زبان جدید فارسی است و از مختصات زبان قدیم مخصوصا سبک خراسانی در آن خبری نیست. این اتفاق به دو دلیل رخ داد:

الف) حملات پی در پی بیگانگان (مغولان، ازبکان و تیموریان) به ایران مخصوصا نواحی مشرق که به نابودی کتابخانه ها و از بین رفتن آثار کهن منجر شد؛ فضلا دیگر با کتب قدیم و در نتیجه با زبان قدیم مانوس نبودند.

ب) تغییر جغرافیایی حوزه های شعری در نقاط مختلف ایران و تاثیر پذیرفتن از زبان های نواحی گوناگون بود. حتی شاعرانی از قبیل صائب هم که در اشعار قدما تتبع بسیار داشتند از به کار بردن زبان قدیم پرهیز می کردند چرا که شعر از مدرسه به بازار آمده بود و زبان رایج مرسوم همان زبان مردم عصر بود.

- در این سبک لغاتی چون نزاكت، قالی شیشه، پل، بخیه، سفال که تا این زمان کمتر در شعر راه یافته بود رواج یافت.
- لغات مربوط به مذاهب و آداب و رسوم هندوان در این دوره به حوزه شعر و ادب وارد شد.
- در این دوره با از بین رفتن سلطه حکومت بغداد بر ایران کاربرد لغات عربی کم شد و از طرفی حملات تیموریان و ازبکان سبب رواج لغات ترکی گردید. در نتیجه زبان فارسی به ضعف گرایید.
- زبان سبک هندی را باید زبان واقع گرا قلمداد کرد زیرا زبان حقیقی آن دوره بوده است.
- در مجموع می توان گفت بی توجهی به زبان، بی دقتی به کاربرد جمله ها و ترکیب ها و ورود واژه های عامیانه در این دوره کاملا مشهود است.

مثال : حرفها آموخت رندی دوشم از اسرار عشق / بود در هر حرف او پنهان بسی **اسرارها**

ویژگی های ادبی:

- ۱. به دلیل کم توجهی شاعران کوچه و بازار به آرایه ادبی، بدیع و بیان جز به صورت طبیعی و تصادفی کمتر استفاده شده است.
- در شعر برخی از شاعران شاخص این دوره استفاده از آرایه های ادبی از جمله تشبیه، تلمیح (البته تلمیحات رایج) حسن تعلیل، حس آمیزی، تمیثل و اسلوب معادله پر کاربرد بوده است. مثال :

۱- صبر بر جور فلک کن تا برایی رو سفید / دانه چون در آسیا افتد تحمل بایش

بیت بالا دارای **اسلوب معادله** است و می تواند متعلق به این سبک باشد.

۲- طریق عقل را بر عشق رجحان می دهد زاهد / عصایی بهتر از صد شمع کافوری است اعمی را

بیت دارای **اسلوب معادله** است و شاعر در مصراع دوم مفهوم مورد نظر خود را به شکل دیگری بیان کرده است.

۳- هر کجا غم نیست آنجا زندگانی مشکل است / زین سبب آدم به تعجیل از بهشت آمد برون

بیت دارای **حسن تعلیل** است و می گوید آدم به این علت از بهشت بیرون آمد که در آنجا غم وجود نداشت.

۴- خزینه گوهر ماست معنی رنگین / بریدن از دو جهان است تیغ جرات ما

در هر مصراع یک **تشبیه** به کار رفته است. همچنین معنی رنگین **حس آمیزی** دارد.

۵- از سر پر آرزو دل زرد رویی می کشد / عاقل از بالای جاهل زرد رویی می کشد

بیت **اسلوب معادله** دارد. (زرد رویی حس آمیزی نیست!)

۶- چو خورشید است پیدا راز عشق از سینه عاشق / نباشد نامه پیچیده صحرای قیامت را

بیت دارای **اسلوب معادله** است. همچنین در مصراع اول **تشبیه** وجود دارد.

۷- رتبه آزادگی بنگر که نخل میوه دار / از حجاب سرو نتوانست سر بالا کند

در بیت بالا **حسن تعلیل** به کار رفته است.

۸- نیست ممکن عشق را در سینه پنهان داشتن / قرب این آینه طوطی می کند زنگار را

مصراع دوم، مثالی برای مصراع اول است و **اسلوب معادله** دارد.

۹- از بس که گرفتار به خون خوردن خویشم / انگشت ندامت نتوانم به دهان برد

این بیت دارای **حسن تعلیل** از آرایه های رایج است. شاعر علت اینکه نمی تواند انگشت ندامت به دهان بگیرد را، مشغول بودن او به خوردن خون خویش دانسته است.

- قالب مسلط در این دوره به ظاهر به ظاهر غزل است اما غزلی که گاه به ۴۰ بیت هم می رسد و تکرار قافیه در آن امری طبیعی است. دلیل این ویژگی آن است که در حقیقت شاعر سبک هندی تک بیت گو است (یعنی قالب حقیقی شعرش مفردات است) شاعر این ابیات مستقل را به وسیله قافیه و ردیف به هم گره می زند. شاعر تک بیتی می سراید و آن را در غزلی که مناسب آن بیت باشد قرار می دهد و از این رو کم و زیاد کردن ابیات غزل آسیمی به شعر نمی زند.

خلاصه بخوام بگم، انگار شاعر یه دکمه گرفته دستش و رفته براش لباس بدوزه!

تک بیت

غزل

قافیه و ردیف حکم نخ و سوزنی رو داشتند که ابیات رو به هم وصل می کردند و به همین دلیل بود که غزل ها ۴۰ بیتی می شدند.

- استفاده از ردیف های طولانی و خوش آهنگ نیز در شعر این دوره رایج است. مانند: خواهم شدن، می شود پیدا و می برد مرا مثال :

۱-صبح از جان های روشن یاد می آرد مرا / شام از تاریکی تن یاد می آرد مرا

ویژگی های فکری :

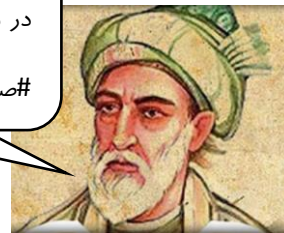
- شعر هندی شعری معنی گراست نه صورت گرا (به معنی بیشتر توجه می شود تا به زبان) هیچ معنا و مضمونی در جهان نیست که در شعر صائب نیامده باشد. (از گل قالی و تند باد و تبخال تا شعر گفته.)

زلف یار :

یک عمر می توان سخن از زلف یار گفت /
در بند این نباش که مضمون نمانده است!

#صائب_تبریزی

شاعر این دوره برای مضمون سازی از هر پدیده ای در عالم طبیعت یا هر موضوعی در قلمرو ذهن استفاده کرده اند. اما آثار آن ها همه در سطح باقی مانده و به خلق آثار بزرگی چون شاهنامه فردوسی، مثنوی مولانا یا آثار عطار، سنایی و نظامی منجر نشده است.

- شعر در سبک هندی بیشتر در تک بیت خلاصه است و طول و عرض معنا از یک بیت بیشتر نمی رود و نهایت اینکه تحسین و اعجابی را در حد آن بیت بر می انگیزد. (جمله های پر مفهوم رو توی یک بیت خلاصه می کردن. مثل : نانوا هم جوش شیرین می زند بیچاره فرهاد :)
- شاعران این دوره معمولا مطالب فلسفی عرفانی و غنایی گذشتگان را به شیوه خود بازگو می کردند. گاهی چنین موضوعات پیچیده ای در اشعار آنان قابل درک تر و خلاصه تر بیان شده است. کوشش شاعر سبک هندی ۱- مضمون یابی ۲- ارائه خیال خاص و معنی برجسته است. یعنی یافتن فکر **جزئی** اما **تازه و نگفته** و بیان آن به صورت اعجاب انگیز. مثلا از شکل نشستن سگ هم شعر تولید می کردند. مثلا :

شود ز گوشه نشینی فزون رعونت نفس
سگ نشسته ز ایستاده سر فراز تر است

افتادگی آموز اگر طالب فیضی
هرگز نخورد آب زمینی که بلند است

با کمال احتیاج از خلق استغنا خوش است
با دهان خشک مردن بر لب دریا خوش است

نثر سبک هندی:

در کتاب های این دوره سه نوع نثر دیده می شود : ساده، بینابین و مصنوع.

انواع نثر: ۱. ساده ۲. مصنوع ۳. بینابین

۱) **نثر ساده:** مراد از نثر ساده در این دوره نثر مرسل در آثاری مانند تاریخ بلعمی نیست. (پس تاریخ بلعمی نثر مرسل است.) در نثر ساده این دوره : لغات و ترکیبات عربی - اشاره به آیات و احادیث - در آمیختگی شعر و نثر یافت می شود.

کتاب معروفی که به این شیوه نوشته شده اند :

الف) کتاب هایی که در خارج از ایران نوشته شده اند :

۱. کتاب داراشکوه در هند

۲. شرفنامه بدلیسی در عثمانی (این نثر در اصل ساده ولی در دیباچه (مقدمه) مصنوع است!)

۳. بدایع الوقایع واصفی در ماورالنهر

ب) کتاب هایی که در ایران نوشته شده اند:

در تاریخ : تذکره شاه طماسب از شاه طهماسب صفوی و عالم آرای عباسی از اسکندر بیگ ترکمان

در عرفان : عین الحیات از علی بن حسین واعظ کاشفی

در زندگی نامه : مجالس المومنین از قاضی نورالله شوشتری

در فقه : جامع عباسی از شیخ بهایی

۲) **نثر مصنوع**: در دوره صفوی از نثر مصنوع در فرمان ها، منشآت و دیباچه کتاب ها استفاده می شد.

دیباچه (مقدمه کتاب) آثاری مثل : شرفنامه بدلیسی و عیار دانش به نثر مصنوع است.

کتبی که تماما به این شیوه نوشته شده اند : عباس نامه وحید قزوینی و محبوب القلوب میرزا برخوردار
فراهی

نثر مصنوع این دوره (قرن دهم و یازدهم) حلاوت نثر فنی قرن های ششم و هفتم را ندارد و هر چه هست تکلف و بی ذوقی و غلط پردازی است.

۳) **نثر بینابین** : نثری است نه چندان ساده و نه چندان دشوار. می توان گفت که قصد نویسنده در اصل آسان نویسی بوده است هر چند امروزه چندان روان و آسان به نظر نمی رسد.

از نمونه های معروف نثر بینابین : کتاب حبیب السیر از خواندمیر و احسن التواریخ از حسین بیگ روملو
ویژگی های نثر سبک هندی :

ویژگی های زبانی :

۱- درآمیختگی نظم و نثر

۲- کاربرد وجه وصفی : در دستور زبان فارسی فعل وصفی به این صورت است که فعل میان جمله را به شکل صفت مفعولی (= بن ماضی +ه) می آورند و بدون «واو» عطف آن را به جزء آخر جمله متصل می کنند و فعل آخر جمله، ارزش فعل وصفی را مشخص می کند. مثال :

پادشاه مغفور مزبور جمعی از سپاه منصور همراه وی **داده**، او را به ترکستان **فرستاده**، به مدد آن لشکر فیروزی اثر تنبیه مخاصمان خود **نموده** و در مقر سلطنت خویش مستقل گردید.

۳- جمع بستن با «ات» که علاوه بر کلمات عربی (محاربات) در فارسی (گیلانات) و ترکی و مغولی (بیلاقات) نیز به چشم می خورد. مثال : وی را با جنود نصارا **محاربات** دست داده همه وقت فایق آمد.

۴- آوردن تتابع اضافات (آوردن پشت سر هم یکسری توصیف ها) در مقام تعریف و تمجید از بزرگان یا به سبب قرینه پردازی و موازنه. مثال : حضرت **ولایت مرتبت**، **هدایت منقبت**، **ارشاد پناه**، **افاضت دستگاه** از دنیای فانی به جهان جاودانی انتقال نمود.

۵-مطابقت صفت و موصوف به تقلید از عربی مثال : هر گاه طبع اشرف آن حضرت قابل اتمام این نسخه شریفه باشد، درهنگام مجال داستان به دادستان به معرض عرض درآورد.

۶-آوردن جملات طولانی

۷-کاربرد افعال با پسوند های متعدد مثال

۸-فراوانی لغات ترکی و مغولی

ویژگی های ادبی :

۱-نثر این دوره از دیدگاه ادبی ارزش والایی ندارد زیرا به زبان عامیانه نزدیک است و متن های ادبی نیز با تصنع و تکلف همراه است.

۲-انحطاط ادبی در این زمان از دوره تیموری بیشتر شده است.

۳-استفاده از آیات، احادیث و متون عربی رواج بیشتری یافته(در آرایه تلمیح نمودار شده است).

۴-کاربرد شعر های ضعیف در متن کتاب های نثر(که غالبا سروده خود شاعران است)رواج یافته است و بی دقتی در ذکر تاریخ و حوادث تاریخی و رواج مدح و چاپلوسی نثر این دوره را از رونق انداخته است.

۵-آمیزش زبان فارسی با دیگر زبان ها(مغولی، ترکی، عربی) نگارش کتاب هایی با عنوان فرهنگ لغت را در این دوره رواج داد.

ویژگی های فکری:

- تاثیر فساد و تیره بختی چند قرن گذشته و کشتار مردم و فرار دسته جمعی افراد با ذوق و آزاده از بیم تیغ استعداد به خارج از ایران و کشته شدن یا مردن آنان از گرسنگی و فقر همه بیانگر آن است که :

۱-در عصر اعتلای صفوی(در زمان پیشرفت صفوی) یعنی در زمان شاه عباس اول ایران از نویسندگان قوی دست خالی ماند.

۲-تاریخ نگاری از جمله عرصه هایی بود که از این حادثه بزرگ متاثر گردید چونان که تواریخ عمومی این دوره در کنار نهاد سیاسی و فرهنگی صفوی در جهت نهادینه کردن تشیع گام برداشت.

درس ۱ فنون ۳

از انقراض دولت صفوی تا آغاز سلطنت فتحعلی شاه قاجار یعنی در دوران حکومت افشاریه و زندیه و ابتدای دوره قاجار رشد و شکوفایی قابل توجهی در تاریخ ادبیات ایران دیده نمی شود.

در این دوران شاعران از سبک هندی روی برگرداندند اما هنوز تاثیراتی از آن سبک و نیز مکتب وقوع در آثارشان مشاهده می شود.

مشتاق اصفهانی در زمان نادر شاه و کریم خان زند به همراه چند تن دیگر از ادیبان انجمن ادبی اصفهان را اداره می کردند.(انجمن ادبی اصفهان برای مشتاق اصفهانی حواستون باشه!)

← با روی کار آمدن سلسله قاجار و تثبیت حکومت مرکزی در ایران، بازگشت به شیوه و الگوی گذشتگان در ادبیات پررونق تر از گذشته بود.

انجمن های ادبی قرن های ۱۲ و ۱۳ :

- انجمن ادبی نشاط ← تأسیس شده توسط عبدالوهاب نشاط
- انجمن ادبی خاقان ← تأسیس شده به ریاست فتحعلی شاه در تهران
- انجمن ادبی اصفهان ← اداره توسط مشتاق اصفهانی به چند شاعر دیگر در زمان نادرشاه و کریم خان زند

انجمن ادبی خاقان :

• هدف : رهایی بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره‌ی صفوی و دوره‌های بعد از آن

• روش : برای رسیدن به این هدف راهی جز تقلید از آثار پیشینیان نداشت.

• نتیجه : شعر را به دوران گذشته بازگرداندند و موجب پیدایش «سبک بازگشت» شدند.

← «سبک بازگشت» حد واسط «سبک هندی» و دوره‌ی بعد یعنی «دوره بیداری» است.

عوامل ایجاد نهضت بازگشت ادبی :

۱. تاراج کتابخانه اصفهان که سبب شد تعدادی از کتاب های کتابخانه سلطنتی به دست مردم افتد و در نتیجه این اتفاق ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن برقرار شد.

۲. توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان

۳. تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه تزاری (حسابی تو حالشون خورده بود).

شاعران دوره بازگشت موارد زیر را مورد توجه قرار دادند :

به سبب ۱- فقر فرهنگی جامعه ۲- سستی و رخوت حاکم بر ادبیات به پیروی از اسلوب کهن پرداختند و در سطوح زبانی ادبی و فکری سبک خراسانی و عراقی را مورد توجه دادند به طوری که زبان، تخیل و اندیشه در این سبک تکرار شنیده هاست.

معروف ترین شاعر دوره بازگشت هاتف اصفهانی است.

شاعران سبک بازگشت :

قصیده سرایان (به سبک شاعران خراسانی و عهد سلجوقی) : ۱-قآانی شیرازی ۲-صبای کاشانی
۳-سروش اصفهانی

غزل سرایان (به سبک حافظ و سعدی و سایر شاعران عراقی) : ۱-نشاط اصفهانی ۲- فروغی
بسطامی ۳- مجمر اصفهانی

• هر چند شاعران این دوره باعث نوآوری و تکامل قابل توجهی در این دوره نشدند اما از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اواخر سبک هندی به وجود آمده بود نجات بخشند اگر این نهضت پیدا نشده بود چه بسا زبان فاخر شعر فارسی دچار سستی و ضعف بیشتری می شد.

← شاعران این دوره اگرچه باعث نوآوری و تکامل قابل توجه نشدند اما از آن جهت که توانستند زبان شعر را از حالت سستی اواخر سبک هندی نجات دهند، اهمیت دارند.

دو تن از شاعران دوره‌ی بازگشت : ۱- صبای کاشانی ۲-نشاط اصفهانی « کد گذاری : صبا با نشاط از کاشان به اصفهان برگشت. : »

صبای کاشانی :

۱-فتحعلی خان صبای کاشانی نام کامل اوست.

۲-پرچمدار بازگشت ادبی است.

۳-شاخص ترین شاعر دوره‌ی بازگشت می باشد.

۴-صبا در مثنوی، غزل و قصیده دست داشت.(ولی نام صبا در بین قصیده سرایان معروف آمده یعنی در این قالب بیشتر می درخشید).

۵-آثار :

۱-گلشن صبا به تقلید از بوستان سعدی بود.(از این جمله چنین برداشت می شود که گلشن صبا منظوم و مثنوی بود.)

۲-خداوند نامه حماسه‌ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر و دلیری‌های حضرت علی است. بیت زیر از سروده های اوست :

به نام خداوند بینش نگار / خردآفرین، آفرینش نگار
خداوند این گوهرین بارگاه / برافراز این عنبرین دستگاه
زپیدایی از آفرینش نهان / ولی نز خداوند بینش نهان
به هرذره او بر شده آفتاب / به هر قطره او ژرف دریای آب
به بیننده آفریننده بین / به ژرفی یکی در دو بیننده بین
که بازاست زین خرد بیننده‌ات / دری زی بزرگ آفریننده‌ات

نشاط اصفهانی

۱-میرزا عبدالوهاب نشاط نام کامل اوست.

۲-در نظم و نثر فارسی مهارت داشت.

۳-هر چند دارای قصاید بلند است، از نظر غزل سرایی در بین هم روزگاران خود تا حدی کم نظیر است.

۴-آثار:گنجینه نشاط : مجموعه‌ی آثار منظوم و منثور او است.

شبهات ها :

معروف ترین شاعر دوره بازگشت هاتف اصفهانی است و شاخص ترین شاعر دوره بازگشت صبای کاشانی است.

عوامل افول سبک بازگشت :

۱. مباحثی از اواسط دوره قاجار در رابطه با علل شکست و عقب ماندگی ایران در جامعه مطرح شد و همراه با آن شعر دوره بازگشت نیز با انتقاد رو به رو شد.
۲. موضوعات جدید در جامعه و ادبیات پیش آمد.
۳. اصطلاحات و لغات غربی به شعر وارد شعر شد.
۴. شعر در این دوره دوباره به میان مردم آمد و صدای فریاد آنها شد.
۵. شاعران خود را وقف مردم کردند و به محتوا بیش از صور خیال و جنبه های شاعرانه توجه داشتند. (محتوا مهم بود، محتوا!!!!)
۶. شاعران به این نتیجه رسیده بودند که در شعر باید تغییر و دگرگونی ایجاد شود تا بتواند مسائل و پدیده ها را در خود جای دهد.
۷. سفر شاهان قاجار به فرنگ موجب آشنایی آنها با تحولات جهانی شد.
۸. تحصیل کردگان و روشن فکران ایران بر تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی تاثیر گذاشتند. انتشار افکار آزادی خواهانه توسط روشنفکران داخلی و خارجی)
۹. تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران و جهان کشور را به سوی تحولی بزرگ سوق داد که روی به نوآوری و نوگرایی داشت.

در نتیجه عوامل بالا حرکتی در ایران ایجاد شد که هم ضد استبدادی و هم ضد استعماری بود؛ در نهایت به صدور فرمان مشروطیت با امضای مظفرالدین شاه در سال ۱۳۲۴ ه.ق انجامید.

عوامل مؤثر در بیداری جامعه مؤثر بود :

۱. تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس
۲. توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید (مردم دست از قنداق در آورده بودن)
۳. کوشش‌های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه، در روی آوردن به دانش و فنون نوین
۴. اعزام دانشجویان ایرانی به خارج برای تحصیل
۵. رواج صنعت چاپ در روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی
۶. تأسیس مدرسه‌ی دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش‌های نوین در آن

وضعیت عمومی زبان و ادبیات دوره‌ی بیداری :

• در دوره بیداری شعرای آزادی خواه و گروهی از روشنفکران به نقد شرایط موجود پرداختند که با مخالفت دولت پرداختند. افرادی مثل : ملک الشعرا بهار، نسیم شمال، میرزا فتحعلی آخوند زاده ، میرزا آقاخان کرمانی، عبدالرحیم طالبوف از آن دسته بودند.

نتیجه : فصل جدید در ادبیات فارسی پدید آمد که گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن روزگار است که به آن ادبیات بیداری یا ادبیات مشروطه می گویند.

مفاهیم تازه ظهور ادبیات بیداری :

- الف) مفاهیم اصلی : ۱- آزادی ۲- وطن ۳- قانون خواهی ۴- مبارزه با استبداد و استعمار
- ب) مفاهیم فرعی: ۱- حقوق اجتماعی ۲- برانگیختن احساسات ملی و میهنی ۳- توجه به فراگیری علوم جدید ۴- جنگ با بیگانه و بیگانه خواهی ۵- انتقاد از نابسامانی‌ها ۶- نفی عقاید خرافی در جامعه ۷- سخن از حقوق زنان

شعر عصر بیداری (قرن ۱۲ و ۱۳) :

• در این دوره ادبیات (به ویژه شعر) به هدف اینکه بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد.

در نتیجه این اتفاق، نهضت ساده نویسی همراه با نهضت آزادی خواهی شکل گرفت. (خیلی خیلی مهم)

• شاعران و نویسندگان مظاهر استبداد و استعمار را نقد می کردند و برای بیان دیدگاه خود زبان ادبی را برگزیدند. شعر از نظر آنان بیان هنرمندانه واقعیات و وسیله ای برای بهبود زندگی بود.

• شعر از طریق روزنامه‌ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می گرفت.

جلوه بیشتر ادب در عصر بیداری :

• در عصر بیداری به دلیل تمرکز عمده فعالیت های سیاسی و مطبوعاتی در تهران شعر و ادب هم در پایتخت جلوه بیشتری داشت. حتی روزنامه نسیم شمال را که سید اشرف الدین در رشت منتشر می کرد مردم تهران بیشتر می خواندند.

• بعد از تهران، تبریز از بازار سیاسی و مطبوعاتی پر رونقی برخوردار بود.

شاعران عصر بیداری : ۱- محمد تقی بهار (ملک الشعرا) ۲- ادیب الممالک فراهانی ۳- سید اشرف الدین گیلانی ۴- ایرج میرزا ۵- عارف قزوینی ۶- فرخی یزدی ۷- میرزاده‌ی عشقی

محمد تقی بهار :

۱- علاوه بر زبان فارسی و ادبیات کهن با مسائل روز جامعه نیز آشنایی داشت.

۲- این شناخت و توانمندی را در خدمت آزادی و وطن خواهی درآورد.

۳- او در سبک خراسانی و با زبان حماسی شعر می سرود.

۴- علاوه بر تحقیق و تدریس در دانشگاه، در حوزه سیاست و روزنامه نویسی فعالیت داشت.

۵- آثار : ۱- تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران ۲- سبک شناسی ۳- تاریخ تطور نظم فارسی ۴- دیوان اشعار ۵- تصحیح‌های ارزشمند ۶- مقالات علمی

ابیات زیر از سروده های اوست :

من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید / قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید

فصل گل می‌گذرد هم نفسان بهر خدا / بنشینید به باغی و مرا یاد کنید

عندلیبان! گل سوری به چمن کرد ورود / بهر شاباش قدومش همه فریاد کنید

یاد از این مرغ گرفتار کنید ای مرغان / چون تماشای گل و لاله و شمشاد کنید

هر که دارد ز شما مرغ اسیری به قفس / برده در باغ و به یاد منش آزاد کنید

آشیان من بیچاره اگر سوخت چه باک / فکر ویران شدن خانه صیاد کنید

ادیب الممالک فراهانی

۱- میرزا محمدصادق امیری فراهانی نام اصلی اوست که بعد ها از جانب مظفرالدین شاه به ادیب الممالک ملقب شد.

۲- فعالیت اصلی او در حوزه‌ی روزنامه‌نگاری بود.

۳- وی سردبیری روزنامه‌ی مجلس را بر عهده داشت.

۴- شعر ادیب از زندگی سیاسی او جدا نبود.

۵- وی در قصیده بیشتر از قالب های دیگر طبع آزمایی کرده است.

۶- مضامین شعرش : وطنی، سیاسی و اجتماعی است.

۷- اثر : دیوان او که شامل قصاید، ترجیع بند ها و مسمط هایی است که بسیاری از حوادث و اوضاع آن روزگار را بیان می کند.

۸- ابیات زیر از سروده های اوست :

جنگ ننگ است در شریعت من / جز پی پاس دین و حفظ وطن

درد دین و وطن چو نیست ترا / صلح کل شو مدار چون و چرا

جنگ باشد طریق عمروالعاص / صلح از بوهریوه مصلح خاص

آن شنیدم که در صف صفین / چو علی خواست از معاویه کین

سید اشرف الدین گیلانی

۱- به نسیم شمال مشهور بود.

۲- او توانست با شعر های ساده و عامیانه اش در میان مردم جایگاه مناسبی پیدا کند.

۳- شعر های او که به زبان ساده و طنز آمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن در روزنامه نسیم شمال به چاپ می رسید، در بیداری مردم بسیار موثر بود.

۴- نمونه های اشعار انتقادی او شعر «ای قلم» است :

غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم / خوش حمایت میکنی از شرع قران ای قلم

گشت از برق تو ظاهر نور ایمان ای قلم / مشکلات خلق گردد از تو اسان ای قلم

نیستی آزاد در ایران ویران ای قلم / ای قلم تا می توانی در قلمدان صبر کن

یوسف آسا سال ها در کنج زندان صبر کن / همچو یعقوب حزین در بیت الاحزان صبر کن

ایرج میرزا

- ۱- در به کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعار ساده و روان مهارت بسیار داشت.
- ۲- در طنز، هجو و هزل چیره دست بود.
- ۳- در شعر وی اگرچه اشعار نوگرایانه وجود دارد ولی جایگاه خانوادگی (از نوادگان فتحعلی شاه قاجار) و تفکرات شخصی او مانع از آن می شد که در ردیف شاعران آزادی خواه قرار گیرد.
- ۴- از شعرهای غربی نیز ترجمه های منظوم پدید آورده است که در نوع خود ابتکاری محسوب می شود.
- ۵- قطعه قلب مادر یکی از آن هاست :

داد معشوقه به عاشق پیغام / که کند مادر تو با من جنگ
هر کجا بیندم از دور کند / چهره پُرچین و جبین پر آژنگ
با نگاه غضب آلود زند / بر دل نازک من تیر خدنگ
از در خانه مرا طرد کند / همچو سنگ از دهن قلماسنگ
مادر سنگ دلت تا زنده ست / شهد در کام من وتوست شَرنگ
نشوم یک دل و یک رنگ تو را / تا نسازی دل او از خون رنگ
گر تو خواهی به وصالم برسی / باید این ساعت بی خوف و درنگ
روی و سینه تنگش بدری / دل برون آری از آن سینه تنگ
گرم و خونین به منش باز آری / تا برد ز آینه قلبم زنگ
عاشق بی خرد ناهنجار / نه بل آن فاسق بی عصمت و ننگ...

عارف قزوینی

- ۱- شاعر وطنی و از موسیقی دانان بزرگ عصر مشروطیت بود.
- ۲- عرصه هنری وی تصنیف‌ها و ترانه های میهنی بود که در برانگیختن مردم و آزادی خواهی نقش موثری داشت.
- ۳- اشعار عارف ساده و به دور از پیچیدگی بود.
- ۴- وی مضامین وطن دوستی و ستیز با نادانی را با آوازی زیبا و پرشور می خواند. (ستیز با نادانی فقط برای عارف قزوینی است)
- ۵- سوز و شوری که در اشعار عارف نمایان است نشان دهنده ی دردمندی و عشق او به میهن است.
- ۶- شعر زیر از تصنیف معروف زیر انتخاب شده است :

از خون جوانان وطن لاله دمیده / از ماتم سرو قدشان، سرو خمیده در
سایه گل بلبل از این غصه خزیده / گل نیز چو من در غمشان جامه درید
بردند به سرقت همه سیم و زر ایران / ما را نگذارند به یک خانه ویران
یارب بستان داد فقیران ز امیران

فرخی یزدی

- ۱- جزو شاعران شاخص عصر بیداری است.
- ۲- او را به سبب آزادی خواهی به زندان انداختند.
- ۳- تحت تأثیر شاعران گذشته به ویژه مسعود سعد و سعدی بود. (آشنایی با سعدی طبعش را شکوفا ساخت).

۴-نماینده‌ی مردم یزد در دوره هفتم مجلس بود.(ولی دست از اندیشه های آزادی خواهانه و وطن دوستانه بر نداشت و در نهایت جانش را در راه آزادی فدا کرد).

۵-شعر زیر از سروده های اوست :

آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی / دست خود ز جان شستم از برای آزادی
تا مگر به دست آرم دامن وصالش را / می‌دوم به پای سر در قفای آزادی
با عوامل تکفیر صنف ارتجاعی باز / حمله می‌کند دایم بر بنای آزادی
در محیط طوفان‌زای، ماهرانه در جنگ است / ناخدای استبداد با خدای آزادی

میرزاده عشقی

- ۱-سیدمحمدرضا میرزاده‌ی عشقی نام کامل اوست.
 - ۲-شاعر، روزنامه‌نگار، نظریه پرداز و نمایش‌نامه نویس دوره‌ی مشروطه بود. (نمایشنامه نویسی و نظریه پردازی فقط برای میرزاده عشقی است).
 - ۳-او در روزنامه «قرن بیستم»به افشاگری اعمال پلید و مقاصد شوم رجال خائن زمان پرداخت.
 - ۴-عشقی به دلیل جسارت و بی‌پروایی در بیان اندیشه‌های سیاسی و وطن پرستانه اش پیش از آنکه به اوج شکوفایی برسد به دست رضاخان ترور شد.
 - ۵-مهم ترین اثر عشقی نمایشنامه منظوم : ایده آل یا سه تابلوی مریم است.
- گر این چنین به خاک وطن شب سحر کنم / خاک وطن چو رفت چه خاکی به سر کنم

نثر فارسی دوره بیداری (قرن ۱۲ و ۱۳) :

در سال های انقلاب مشروطه در نثر فارسی دگرگونی هایی پدید آمد که نثر را به سوی سادگی و بی پیرایگی سوق می دهد.

دگرگونی های نثر دوره بیداری :

۱. رواج و گسترش روزنامه نگاری

۲. روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا

۳. تغییر مخاطب نوشته ها

از پیشگامان نثر ساده دوره بیداری : ۱- قائم مقام فراهانی ۲- ناصرالدین شاه قاجار ۳- عبدالرحیم طالبوف ۴- میرزا آقاخان کرمانی ۵- زین العابدین مراغه ای ۶- علامه دهخدا

موضوعها و حوزه های ادبی نثر دوره مشروطه : ۱. روزنامه نگاری ۲. داستان نویسی ۳. نمایشنامه نویسی ۴. ترجمه ۵. تحقیقات ادبی

۱. روزنامه نگاری :

در سال های اول مشروطه بیشتر نویسندگان مطالب خود را در قالب مقاله در روزنامه ها منتشر می کردند. روزنامه های پر شماری در این دوره انتشار یافت که در بر دارنده مطالب سیاسی، اجتماعی و گاه علمی بود.

مهم ترین روزنامه های دوره مشروطه:

۱- «صور اسرافیل» : با مدیریت میرزا جهانگیر خان صور اسرافیل

۲- «نسیم شمال» : با مدیریت و نویسندگی سیداشرف الدین گیلانی که مسائل سیاسی و اجتماعی و... را با لحن انتقادی طنز آمیز بیان می کردند.

۳- «بهار» : نشریه ادبی در سال های مشروطه به وسیله میرزا یوسف خان اعتصامی (پدر پروین اعتصامی) منتشر شد.

۴- «مجله دانشکده» : با مدیریت ملک الشعرای بهار

۵- «مجله نو بهار» : با مدیریت ملک الشعرای بهار

۲. داستان نویسی :

• داستان نویسی به شیوه جدید (رمان نویسی) در ادبیات فارسی کلاسیک سابقه ندارد و این نوع ادبی محصول یک قرن گذشته است. نویسندگان ایرانی پیش از انقلاب مشروطه نوشتن (رمان) به مفهوم امروزی را از طریق ترجمه رمان های تاریخی غربی آغاز کردند.

در عصر مشروطه بیشتر رویکرد نویسندگان به رمان های تاریخی بود : ۱- نوعی باستان گرایی و روحیه کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان نویسندگان عصر مشروطه حاکم بود. ۲- به دلیل سیاست های رایج در جامعه نگارش رمان های تاریخی و اجتماعی سطحی در مقایسه با کارهایی مثل روزنامه نویسی یا نوشتن رمان سیاسی در دسر کمتری داشت. (دنبال شر نمی گشتن).

• از رمان نویسان دوره مشروطه : ۱- محمد باقر میرزا خسروی : شمس و طغرا ۲- میرزا حسن خان بدیع : شمس الدین و قمر / داستان باستان

۳. نمایش نامه نویسی :

• نمایشنامه نویسی نوع ادبی جدید در ایران به شمار می رود و با این شکل غربی اش در ادب ایران کهن سابقه ندارد.

• نمایشنامه نویسی در دوره ناصر الدین شاه با رفت و آمد ایرانیان به اروپا رواج یافت.

• اولین نمایشنامه نویس ایرانی آقا تبریزی است که چند نمایشنامه کوتاه تالیف کرد. این نمایشنامه ها به سبب انتشار برخی از آن ها در صدر مشروطه تنها نمونه ادبیات نمایشی این دوره محسوب می شود.

• زبان نمایشنامه ها مانند نثر داستانی قبل از مشروطه ساده، روان، بی تکلف و عوام فهم است.

۴. ترجمه :

• فن ترجمه از عوامل مؤثر در رشد آگاهی و تحوّل اندیشه ایرانیان در سالهای قبل از مشروطه بود.

• با تأسیس چاپخانه در زمان فتحعلی شاه ترجمه آثار اروپایی در ایران آغاز شد.

• از میان مهم‌ترین آثار ترجمه شده در این دوره می‌توان از « سرگذشت حاجی بابای اصفهانی » اثر جیمز موریه نام برد که میرزا حبیب اصفهانی آن را ترجمه کرده است. (حواست باشه گول نخوری! نویسنده اصلی کتاب جیمز موریه است!)

۵. تحقیقات ادبی و تاریخی :

• تحقیقات ادبی و تاریخی در محدوده تاریخی مشروطه به علت اشتغال اهل قلم به روزنامه نویسی و موضوعات دیگر جاذبه نداشت. (همه روزنامه نویس شده بودن و دیگه کسی با تحقیقات ادبی کاری نداشت.)

• تنها اثر قابل توجه این دوره تاریخ بیداری ایرانیان موضوع : تاریخ مشروطه / اثر : ناظم الاسلام کرمانی

نویسندگان دوره‌ی بیداری : ۱- قائم مقام فراهانی ۲- علی‌اکبر دهخدا

۱- قائم مقام فراهانی :

• از معروف‌ترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ دوره‌ی مشروطه است.

• علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی در ادبیات نیز بسیار موثر بود.

• قبل از وی سبک نویسندگان فارسی با تکلف و تصنع همراه بود. او با تغییر سبک نگارش تکلف را در نثر از بین برد.

• او مسائل عصر خود را با : بخ کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل های لطیف به سبک گلستان سعدی نوشت و مورد توجه مردم قرار گرفت.

• عبارات کوتاه او نیز موزون و مسجع است.

• قائم مقام احیاکننده ی نثر فارسی است. (هر سال در امتحان نهایی اومده امسالم میاد.)

• مهم ترین اثر قائم مقام منشات است.

مخدوم مهربان من: از آن زمان که رشته مرادوت حضوری گسسته و شیشه شکیبائی از سنگ تفرقه و دوری شکسته، اکنون مدت دو سال افزون است که نه از آن طرف بریدی و سلامی و نه از این جانب قاصدی و پیامی. طایر مکاتبات را پر بسته و کلیه مرادوات را در بسته.

۲- علامه علی اکبر دهخدا:

• از پیشگامان نثر جدید فارسی است. (اینم هر سال میاد!)

• شعر نیز می سرود.

• وی همکاری با روزنامه صور اسرافیل همکاری داشت و نوشته های طنز آمیز سیاسی - اجتماعی او با عنوان «چرند و پرند» در روزنامه صور اسرافیل چاپ می شد.

• او بعد ها روزنامه ی «سروش» را در استانبول منتشر کرد.

• در رواج نثر ساده و عامیانه نقش موثری داشت. این نثر ساده بعد ها در داستان های محمدعلی جمال زاده و صادق هدایت نقش موثری داشت.

• آثار : ۱- لغت نامه : حاصل تلاش های او در فرهنگ نویسی و مفصل ترین کتاب لغت زبان فارسی محسوب می شود. ۲- امثال و حکم

نه نه! هان - این زمین روی چیه! روی شاخ گاو، - گاو روی چیه؟ روی ماهی، - ماهی روی روی
چیه، - روی آب - آب روی چیه؟ - وای وای!! الهی رودت ببره، چقدر حرف می‌زنی حوصله
سررفت

آفتابه لگن شش دست شام و ناهار هیچی.

آفتابه لگن شش دست شام و ناهار هیچی! گفت نخور، عسل و خربزه با هم نمی‌سازند، نشنید و
خورد، یک ساعت دیگر پارو را دید مثل مار بخودش میپیچید، گفت نگفتم نخور این دوتا با هم
نمی‌سازند گفت حالا که این دو تا خوب با هم ساخته‌اند که من یکی را از میان بردارند!!!

کنکوری

۱. پدیده آورنده اثر حاجی بابای اصفهانی جیمز موریه است. (مترجم آن حاجی بابی اصفهانی است. ۹۸)
(داخل)

۲. نوشته های طنز آمیز سیاسی - اجتماعی علامه علی اکبر دهخدا در روزنامه صور اسرافیل چاپ می
شوند. (۹۸ داخل)

۳. فرخی یزدی تحت تاثیر شاعران گذشته به ویژه مسعود سعد و سعدی بود. (۹۹ خارج)

۴. فرخی یزدی در دوره هفتم مجلس نماینده یزد بود. (۹۹ خارج)

۵. شعر «از خون جوانان وطن لاله دمیده» سروده عارف قزوینی است. (۹۹ خارج)

۶. شعر «آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی» سروده فرخی یزدی است. (۱۴۰۰ داخل)

۷. شعر «جنگ ننگ است در شریعت من» سروده ادیب الممالک است. (۱۴۰۰ داخل)

۸. شعر «غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم» سروده سیده اشرف الدین گیلانی است. (۱۴۰۰ داخل)

۹. شعر «گر این چنین به خاک وطن شب سحر کنم» سروده میرزاده عشقی است. (۱۴۰۰ داخل)

۱۰. پدید آورنده اثر شمس و طغرا محمد باقر میرزا خسروی (۱۴۰۰ داخل)

۱۱. شمس الدین و قمر میرزا حسن خان بدیع (۱۴۰۰ داخل)
۱۲. پدیده آوردنده خداوند نامه صباى کاشانی است. (۱۴۰۰ داخل)
۱۳. پدید آوردنده تاریخ تطور نظم فارسی محمد تقی بهار است. (۱۴۰۰ داخل)
۱۴. پدید آوردنده تاریخ بیداری ایرانیان ناظم الاسلام کرمانی است. (۱۴۰۰ داخل)
۱۵. پدید آوردنده منشآت قائم مقام فراهانی است. (۱۴۰۰ داخل)
۱۶. در عصر بیداری به سمت سادگی و بی پیرایگی سوق داده شد و روزنامه نگاری ترجمه و ادبیات داستانی رواج پیدا کرد. (۱۴۰۱ داخل)
۱۷. از پیشگامان نثر ساده در عصر بیداری می توان به قائم مقام فراهانی، زین العابدین مراغه ای و عبدالرحیم طالبوف اشاره کرد. (۱۴۰۱ داخل)
۱۸. مهم ترین روزنامه های قرن ۱۲ و ۱۳ که در بر دارنده مطالب سیاسی، اجتماعی و گاهی علمی بود روزنامه های صور اسرافیل و نسیم شمال است. (۱۴۰۱ داخل)
۱۹. مجله نوبهار و دانشکده به دست ملک الشعرای به عرصه ظهور رسیدند. (حواستون باشه با بهار اشتباه نگیر). (۱۴۰۱ داخل و خارج)
۲۰. مجله بهار به وسیله میرزا یوسف خان آشتیانی منتشر شد. (۱۴۰۱ داخل)
۲۱. در عصر مشروطه بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان های تاریخی بود. (۱۴۰۱ خارج)
۲۲. نثر روان و عامیانه قائم مقام فراهانی، در داستان های محمد علی جمال زاده و صادق هدایت تاثیر گذاشت. (۱۴۰۱ خارج)

درس ۴ فنون ۳

سبک شناسی شعر قرن ۱۲ و ۱۳

← سبک بازگشت فاقد تغییر و تحول چندان بود بلکه بازگشت به دوره‌های خراسانی و عراقی را در بر می‌گرفت.

ویژگی‌های سبک دوره‌ی بیداری :

الف (سبک شعر

۱) ویژگی زبانی :

- سادگی و روانی از بارزترین شاخصه‌های زبان شعر عصر بیداری است.
- شعر این دوره به دلیل موقعیت اجتماعی و انقلابی برای عامه مردم قابل فهم است.
- دلیل محاوره‌ای کردن شعر توسط شاعران این بود که از شعر برای آگاه‌سازی مردم استفاده می‌شد. برای همین آن را متناسب با زبان و فهم مردم عادی بیان می‌کردند.
- شعر در این دوره عمومیت یافت و به عنوان زبان برنده‌ی نهضت در اختیار روزنامه‌ها قرار گرفت.
- پیدایش دو جریان ادبی : ۱. شاعران سنت‌گرا : گروهی مانند ملک الشعرای بهار و ادیب الممالک فراهانی با آگاهی از سنت‌های ادبی به زبان پر صلابت گذشته وفادار ماندند. ۲. شاعران کوچه‌بازاری و مردمی : به زبان ساده و صمیمی کوچه‌بازاری روی آوردند و از واژه‌ها و اصطلاحات موسیقی عامیانه و حتی واژه‌های فرنگی بهره بردند. سید اشرف الدین گیلانی و عارف قزوینی از این دسته‌اند.
- در شعر برخی شاعران این دوره، توجه به واژگان کهن دیده‌می‌شود. کاربرد واژه‌هایی مانند :
بادافره (مجازات)، خلیدن (فرورفتن)، گلخن (آتشدان حمام) (این کلمه نماد کثیفی و تاریکی بوده است).

- دایره‌ی واژگان شعر علاوه بر آنچه در گذشته بود با توجه به ارتباط با اروپا و ظهور علوم و فنون جدید گسترش یافت و بسیاری از واژه‌های نو و فرنگی از جمله واژگان انگلیسی، روسی، فرانسوی و ترکی وارد شعر شد. مثال : کابینه، تلفن، سماور، پل، کمیسیون و تاکسی
- کم‌توجهی به کاربرد جمله‌ها و ترکیب‌های زبانی در شعر دوره بیداری یکی دیگر از ویژگی‌های زبانی است که عوامل زیر در آن نقش داشتند:
- ۱- اغلب شاعران صرفاً به محتوا گرایش داشتند.
- ۲- برخی شاعران تسلط کافی بر ادبیات کهن نداشتند.
- ۳- شاعران برای آگاه‌سازی مردم و انتشار آثار در روزنامه‌ها ناگزیر بودند به شتاب شعر بسرایند.

ویژگی‌های ادبی:

- قالب‌های شعری در عصر بیداری کم و بیش مانند گذشته ادامه یافت و تغییر چندانی نداشت. توجه به غالب‌های قصیده و مثنوی در شعر ملک الشعرای بهار و ادیب‌الممالک فراهانی بیشتر اما دیگر شاعران این دوره که به زبان مردم کوچه و بازار شعر می‌گفتند به قالب‌هایی مثل مستزاد و چهارپاره و نیز سرودن ترانه و تصنیف رغبت بیشتری داشتند. این گرایش به قالب‌های کم‌کاربرد و نوین به تدریج زمینه را برای ظهور شعر نو فراهم کرد.
- شاعرانی که بیشتر به زبان مردم عادی شعر می‌گفتند به آرایه‌های بیانی و بدیعی و سنت‌های ادبی کمتر پایبند بودند و شعر را وسیله‌ای برای بیان مقاصد خود می‌دانستند.
- شاعران دوره بیداری تخیلات سراینده‌گان پیشین را در نظر داشتند و گاه با تاثیر پذیری از اوضاع اجتماعی نوآوری‌هایی در عرصه تخیل پدید آوردند. این تخیل در بعضی از اشعار میرزاده عشقی نمایان است.
- از نظر موسیقی و عروض نیز گروه سنت‌گرا بسیار پایبند به سنت‌های ادبی بودند اما گروهی که مطابق زبان کوچه و بازار شعر می‌گفتند پایبندی و التزام کمتری به آن داشتند.

۳-ویژگی‌های فکری:

- شعر مشروطه همراه با تغییرات زمانه از نظر درون مایه نیز تحول چشمگیری داشت.
- به موازات حضور مردم در سیاست و اجتماع مضامین و اندیشه‌های تازه به شعر وارد شد.
- نگرش شاعران و نویسندگان نسبت به جهان بیرون تغییر یافت و از کلی‌نگری و ذهنیت‌گرایی (کلیشه‌ها) به جزئی‌نگری و عینیت‌گرایی (موارد به روز تر) تغییر کرد.
- مضامین کلی و ذهنی، مسائل اخلاقی، عارفانه‌سرایی و غزل‌گویی که با ساخت فرهنگ و گذشته جامعه ما هماهنگ بود تا حد زیادی کارایی خود را از دست داد و مضامین سیاسی، اجتماعی و وطنی رونق یافت.

مضامین دوره سابق	مضامین دوره بیداری
کلی‌نگری	جزئی‌نگری
ذهنیت‌گرایی	عینیت‌گرایی
اخلاقی، عارفانه و غزل‌گویی	سیاسی، اجتماعی و وطنی

شاخص‌ترین درون مایه‌های شعر عصر بیداری عبارتند از :

۱-آزادی	۲-وطن	۳-قانون
۴-تعلیم و تربیت جدید	۵-توجه به مردم	۶-دانش‌ها و فنون نوین

آزادی : مترادف با مفهوم دموکراسی غربی است و دارای این معناست که: مردم علاوه بر اینکه حقوق و آزادی‌های فردی دارند، در سرنوشت سیاسی و اقتصادی خود نیز دارای حق و اختیار هستند.

وطن : وطن به عنوان سرزمینی که مردمی دارای مشترکات قومی، فرهنگی و زبانی در آن زندگی می‌کنند. این مفهوم مورد توجه بزرگانی مانند: ۱-ملک‌الشعرا بهار ۲-علامه دهخدا ۳-ادیب‌الممالک فراهانی

قانون : بر پایه‌ی مشاهداتی که از اروپا رفتگان و روشن‌فکران از ملل متمدن و قانونمند داشتند، مضمون قانون و قانونمداری در سخن شاعران و نویسندگان راه یافت. بنیادی‌ترین تفکر و خواست مشروطه‌خواهان قانون بود. (کیه که اینو ندونه!)

تعلیم و تربیت جدید : با ظهور مطبوعات و بسط و گسترش آن در جامعه در نتیجه آن آگاهی همگانی افزایش یافت و لزوم تعلیم و تربیت عمومی با نگاه جدید آن مورد توجه مردم قرار گرفت.

توجه به مردم : از بارزترین ویژگی‌های ادبیات دوره‌ی بیداری توجه به مردم است. شاعران در این دوره به انعکاس خواست‌ها و علایق توده‌ی مردم پرداختند و نیازها و کاستی‌های محرومان جامعه را موضوع سخن خود قرار دادند و به دفاع از کارگران و ضعیفان توجه داشتند از شاخص‌ترین شاعران حوزه دفاع از کارگران و ضعیفان می‌توان به ابولقاسم لاهوتی و فرخی یزدی اشاره کرد. جایگاه زنان در اجتماع نیز مورد توجه شاعران عصر بیداری قرار گرفت.

دانش‌ها و فنون نوین : ضرورت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی موجب توجه به دانش‌ها و فنون جدید شد. و در کنار روشن‌فکران، شاعران نیز به این مضامین پرداختند. مضامین، اصطلاحات و واژگان مربوط به دانش‌ها و فنون جدید در سخنانشان فراوان به چشم می‌خورد.

ویژگی‌های نثر دوره‌ی بیداری

از آغاز سلطنت ناصرالدین شاه تا پدید آمدن مشروطیت نثر فارسی که از زمان قائم مقام فراهانی تا حدودی از پیچیدگی فاصله گرفته بود، به سمت سادگی و روانی پیش رفت و لغات دشوار در آن کمتر شد.

درونمایه نثر نیز که در سال‌های نزدیک به انقلاب مشروطه آزادی و آزادی خواهی، سنت شکنی و تجدد خواهی بود در این دوره با لحنی آرام تر ادامه یافت.

ویژگی‌های زبانی :

- نثر این دوره ساده و قابل فهم است.
- در ساختار و ترکیب دستوری کلام نیز جمله‌ها درست تر و با طبیعت زبان هماهنگ تر می‌شود. (بر خلاف شعرا) (به جز سنت گراها) نویسندگان سواد بهتری داشتند و دستورشن ضعیف نبوده.
- در نثر این دوره واژه‌ها و ترکیب‌های عربی ناآشنا کمتر می‌شود.
- به دلایل گوناگون بسیاری از لغات انگلیسی، فرانسوی و ترکی به نثر فارسی وارد می‌شود.
- عبارت‌های وصفی دور و دراز و لفظ پردازی‌های بیجا در نامه‌ها و نوشته‌ها کاهشی آشکار یافت.

ویژگی های ادبی :

- نثر فارسی حتی پیشتر از شعر فارسی در دوره بیداری قید و بند های نثر مصنوع (ادای شعر سخت) را کنار می گذارد و گزارشی و ساده می شود.
- صنایع ادبی (آرایه های ادبی) از نثر جدا می شوند و نثر در خدمت بیان خواست و آمال مردم به شکل پویا ظاهر می گردد.
- یکی از ضعف های تکنیکی در اغلب داستان های دوره ی مشروطه حضور راوی سوم شخص در بعضی صحنه های داستان و سخن گفتن او با خواننده است. (امروز کاربردی ندارد.) و سخن گفتن او با خواننده که امروزه کاربرد چندانی ندارد.
- اکثر نویسندگان این دوره داستان را مطابق ذوق عامه مردم می نوشتند و سبک نویسندگی آنان مطابقت کاملی با ادبیات داستانی جدید نداشت.

ویژگی های فکری :

- طور کلی درون مایه هایی که برای شعر دوره بیداری بیان شد در نثر نیز مورد توجه نویسندگان بوده است.
- نثر در دوره مشروطه با ویژگی هایی چون ۱- نوگرایی ۲- تجدد خواهی ۳- آزادی طلبی و با هدف تأثیر بر عامه ی مردم گسترش یافت.
- از شاخصه های ارزنده ای که در نثر عصر بیداری چشم نواز است طنز سیاسی و اجتماعی است.
- از موضوعاتی که در نثر روزنامه ای مورد توجه قرار گرفت دشمنی با استبداد و استعمار بود.
- بسیاری از نثر های دوره بیداری به ویژه نثر داستانی به موضوع تنفر از خرافات می پردازد.
- مورد توجه قرار گرفتن حقوق مدنی زنان
- در کنار تعلیم و تربیت نوین و همگانی حقوق مدنی زنان از جمله موضوعاتی است که بسیار مورد توجه نویسندگان بوده است.

«تاریخ ادبیات دوره معاصر تا قبل از انقلاب اسلامی»

منظور از ادبیات معاصر آثار ادبی هستند که پس از مشروطیت پدید آمدند. با آغاز قرن بیستم میلادی تجدد و نوگرایی در ابعاد مختلف زندگی ایرانیان به وجود آمد. همزمان با این تحولات شعر و نثر فارسی نیز از آن بی نصیب نماند.

پیدایش شعر معاصر ایران و گسترش آن با چه رویدادهایی همراه بود :

در حقیقت پیدایش شعر معاصر ایران و گسترش آن با رویدادهایی مانند -انقلاب مشروطیت، ۲- پایان سلسله قاجار و ۳-سلطنت رضا شاه همراه بود.

اوضاع اجتماعی و فرهنگی ایران پیش از انقلاب :

۱- دوره رضا شاه : پس از به قدرت رسیدن مدرن کردن همه ابعاد جامعه را سز لوحه برنامه هایش قرار داد اما او این تحولات را با استبداد و ارباب آزادی خواهان همراه کرد.

۲- دوره محمد رضا شاه : همزمان با جنگ جهانی دوم در شهریور ۱۳۲۰ به سلطنت رسید (تحت فشار سلطنت های سلطه گر رضاشاه از سلطنت بر کنار شد.) او در آغاز با ایجاد آزادی نسبی سیاسی اجتماعی کوشید تا نظر روشنفکران را به خود جلب شد و همین باعث تثبیت و گسترش ادبیات شد. اما سیاست ها و رفتار های نادرست او موجب انزوای برخی روشنفکران شد.

توجه ادبیات دوره معاصر، به نوآوری ها، اندیشه های باستان گرا و گاهی گرایش به شعر های ترجمه ای بود.

«شعر دوره معاصر»

شعر دوره معاصر را به عنوان شعر نو می شناسیم.

پیشگامان شعر نو که برای تغییر شعر فارسی از نظر قالب و محتوا تلاش کردند : ابتدا تقی رفعت،

بانو شمس کسمایی، ابولقاسم لاهوتی، جعفر خامنه ای و در نهایت نیما یوشیج

تصرف نیما در ماهیت شعر قدیم و ارائه ماهیتی نو از آن به تغییر در قالب شعر و ویژگی های سخن شاعران قدیم انجامید.

نیما یوشیج باعث تحول ۱- زبان ۲- تخیل ۳- احساس ۴- معنی ۵- فرم ۶- ساختار در شعر شد.

بهتر است شروع واقعی شعر نو را از سال ۱۳۰۰ یعنی کمی قبل از به سلطنت رسیدن رضاخان بدانیم.

دسته بندی شعر فارسی معاصر تا سال ۱۳۵۷ متناسب با رویداد های سیاسی و اجتماعی :

دوره اول :

دوره سلطنت رضاخان (۱۳۰۴ تا شهریور ۱۳۲۰) و دوره درخشش نیما و جدال بر سر شعر کهنه و نو بود.

دوره دوم :

• دوره حکومت محمد رضا تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲.

• فضای سیاسی آزاد تری نسبت به دوره های قبل بر ایران حاکم بود.

• اشعار نیما و دیگر نو گرایان در نشریاتی مثل روزگار نو و سخن منتشر می شد.

• مهم ترین حادثه ادبی این سال ها : تشکیل اولین کنگره ادبی نویسندگان و شاعران ایران در سال های

۱۳۲۵ که نیما شعر ای آدم ها را خواند و پس از آن شیوه نیما در کنار شعر سنتی رواج یافت.

دوره سوم :

• از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

• با اتفاق افتادن تحولاتی در جامعه ایران بار دیگر استبداد حاکم شد.

• شعر نو تغزلی که از دوره قبل آغاز شده بود به تدریج راه خود را ادامه داد. به ویژه که از طرف حکومت نیز تقویت شد و در دهه ۱۳۲۰ و اوایل ۱۳۳۰ از گسترده ترین زمان های خود بود.

• پس از کودتای ۲۸ مرداد نوعی سرخوردگی و یاس در میان روشنفکران و شاعران پیدا شد و جریان سمبولیسم اجتماعی یا شعر نو حماسی نیز رواج یافت.

• شاعران این جریان (سمبولیسم اجتماعی) بیشتر به مسائل سیاسی اجتماعی و مشکلات و آرمان های مردم توجه دارد.

دوره چهارم :

• از سال ۱۳۴۲ تا سال ۱۳۵۷ مبارزه رنگ و مفهوم تازه به خود می گیرد و فضای جامعه متشنج می شود.

• مسیر عمده شعر همچنان اجتماعی و سیاسی است.

• دوره چهارم را باید دوره کمال جریان های ادبی دوره های پیشین دانست.

• شاعران بهتر و هنری تر از گذشته به جوهر شعر دست یافتند و مضمون شعر آنها بیشتر نقد اجتماعی است.

از معروف ترین شاعران معاصر : پروین اعتصامی - فریدون توللی - محمدحسین شهریار - نادر نادر پور - فریدون مشیری - نصرت رحمانی - فروغ فرخزاد - منوچهر شیبانی - اسماعیل شاهرودی - مهدی اخوان ثالث - احمد شاملو - سیاوش کسرای - منوچهر آتشی - پرویز ناتل خانلری - حمید مصدق - مهدی حمیدی شیرازی - هوشنگ ابتهاج - محمدرضا شفیعی کدکنی

پروین اعتصامی :

- نام او رخشنده اعتصامی است و معروف به پروین بانوی مشهور شعر فارسی است.
- یوسف اعتصام الملک آشتیانی پدر پروین اعتصامی است
- پروین در قصیده به سبک ناصر خسرو و به روانی و لطافت سعدی شعر می سراید.
- اوج سخن پروین در قطعات اوست که در آنها به شیوه انوری و سنایی توجه دارد.
- بعضی از اشعار او به شیوه مناظره میان دو انسان و جاندار یا شی است.
- آنچه شعر پروین را از دیگران متمایز می کند شکل تصرف او در مضامین و کیفیت ارائه آن هاست.
- او به همراه انعکاس اوضاع نامطلوب سیاسی و اجتماعی به مضامین اخلاقی و پند و اندرز نیز روی می آورد.
- بیت زیر از اوست :

در آن سرایی که زن نیست انس و شفقت نیست / در آن وجود که دل مرده است روان

سید محمدحسین بهجت تبریزی (شهریار) :

- نام او سید محمدحسین بهجت تبریزی است و تخلص او شهریار است. از بزرگترین شاعران غزل سرای معاصر است.
- علاوه بر شعر فارسی به زبان ترکی آذری نیز شعر سروده است.
- منظومه «حیدربابایه سلام» از شاهکار او به زبان ترکی آذری است که در این منظومه با شیفتگی تمام از اصالت فرهنگی و زیبایی‌های روستای زادگاهش یاد می‌کند.

• او به بزرگان دین به‌ویژه حضرت علی ارادت خاصی داشت و چند شعر ارزنده با این مضمون از او به جا مانده است.

• دار غزل سرایی طبعی لطیف و احساسی داشته است.

• از غزل‌سرایان نامی ایران به ویژه حافظ تاثیر فراوان پذیرفته است.

• بیت زیر نمونه شعر اوست :

باز امشب ای ستاره تابان نیامدی / باز ای سپیده شب هجران نیامدی

علی اسفندیاری (نیما یوشیج) :

• ملقب به پدر شعر نو (بنیان گذار شعر نو) به خاطر نوآوری در شعر است.

• او کوشید شعر را به هنجار نثر و سادگی نزدیک کند و در قالب، زبان و مضمون آن تغییر ایجاد کند. در این مسیر از واژگان روزمره، عامیانه و نو بهره برد و از نوآوری و به کارگیری ترکیب های تازه نه‌راسید.

• او در سال ۱۳۰۱ ه.ش منظومه افسانه را منتشر کرد که به عنوان بیانیه شعر نو است.

• آغاز شعر افسانه :

در شب تیره دیوانه ای کاو

دل به رنگی گریزان سپرده

در دره سرد و خلوت نشسته

همچو ساقه گیاهی فسره

می کند داستانی غم آور

•مهم ترین ویژگی های شعر نیما(خیلی خیلی مهمه!):

۱-تغییر در آوردن جایگاه قافیه

۲-نگاه نو و نگرش عاطفی به واقعیات ملموس

۳-سیر آزاد تخیل

۴-نزدیکی به ادبیات نمایشی

•جریان نوگرایی شعر نیما با سرودن ققنوس در سال ۱۳۱۶ تثبیت شد.

•نیما در طول سال های ۱۳۰۱ تا ۱۳۱۶ چارچوب و طرح کارش را به بهترین شکل ممکن مدون کرد. همین با برنامه بودن است که کار نیما را از دیگر نوگرایان متمایز می کند.(با برنامه باش تا کامروا شوی)

•در ققنوس تغییراتی در اصوا و ضوابط شعر سنتی ایجاد کرد و تجدیدی را که از مشروطه آغاز شده و به افسانه او رسیده بود تکامل بخشید و نیما را به خاطر این نوآوری پدر شعر نو دانسته اند.

•سر آغاز شعر ققنوس :

ققنوس، مرغ خوشخوان، آوازه ی جهان،

آواره مانده از وزش بادهای سرد،

بر شاخ خیزران،

بنشسته است فرد.

بر گرد او به هر سر شاخی پرندگان.

او ناله های گمشده ترکیب می کند،

مهدی اخوان ثالث

• از مؤفق‌ترین رهروان شعر نیمایی.

• شعر وی شعری اجتماعی است و حوادث زندگی مردم را در خود منعکس می‌کند.

• ویژگی های شعری او :

۱- بیان روایی و داستانی

۲- حماسی بودن زبان

۳- کهن گرایی

۴- به کارگیری ترکیبات زیبا و خوش آهنگ

۵- به کارگیری برخی از کاربرد های نحوی سبک خراسانی

• از بهترین مجموعه شعر های معاصر : ۱- آخر شاهنامه ۲- زمستان ۳- از این اوستا

• اخوان ثالث در بیشتر مجموعه ها مثل زمستان زبانی نمادین دارد :

سلامت را نمی خواهند پاسخ گفت

سرها در گریبان است.

کسی سربر نیارد کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را

نگه جز پیش پا را دید نتواند

که ره تاریک و لغزان است

وگر دست محبت سوی کس یازی

به اکراه آورد دست از بغل بیرون

که سرما سخت سوزان است

«نثر دوره معاصر»

- نثر ساده دوره معاصر بیشتر با نثر داستانی می شناسند.
- قالب های نثر این دوره : ادبیات نمایشی، سفرنامه، مقاله و داستانی
- نثر فارسی تحت تاثیر آثاری که در دوره بیداری از زبان های اروپایی ترجمه می شد به سادگی گرایید.
- زمینه های گرایش به رمان نویسی و نثر داستانی به معنای نوین آن را زین العابدین مراغه ای و عبدالرحیم طالبوف با سفرنامه های خود ایجاد کردند.
- نخستین رمان تاریخی دوره معاصر شمس و طغرا اثر محمد باقر میرزا خسروی است.
- اولین رمان اجتماعی در سال ۱۳۰۱ تهران مخوف اثر مرتضی مشفق کاظمی است.
- اولین نثر داستانی معاصر در سال ۱۳۰۱ با یکی بود یکی نبود (مجموعه داستان) اثر محمد علی جمال زاده بود.
- اولین نمایشنامه در سال ۱۳۰۱ جعفر خان از فرنگ برگشته اثر حسن مقدم است.
- (این اولین ها در سال ۱۳۰۱ بسیار مهم هستند حتما حفظ کنید)
- گسترش داستان نویسی نوین با افرادی مانند : ۱-صادق هدایت نویسنده سگ ولگرد ۲-بزرگ علوی نویسنده چشم هایش ۳-صادق چوبک نویسنده تنگسیر -----> این گروه موسوم به نویسندگان نسل اول هستند.

• پس از نویسندگان نسل اول به تدریج نسل جدید وارد ادبیات داستانی می شوند که سبک آنها تلفیقی از آنچه خود داشتیم و آنچه از شیوه های غربی گرفتیم بود.

• معروف ترین نویسندگان گروه دوم : ۱-جلال آل احمد با کتاب مدیر مدرسه ۲-سیمین دانشور با کتاب سووشون

• چهره های دیگر گروه دوم : تقی مدرسی - محمود اعتماد زاده - غلامحسین ساعدی - جمال میرصادقی

«دوره مقاومت»

• بعد از خردادماه ۱۳۴۲ دوران مقاومت در ادبیات فارسی شکل گرفت. شروع این مقاومت ۱-در مبارزات ملی شدن صنعت نفت ۲-در قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ بود.

• در دوران مقاومت ۱-مضمون رمان ها غالبا مبارزه و پایداری است ۲-اغلب داستان های این دوره اضطراب سیاسی و ترس ناشی از بدفرجامی و زندان حاکم بود.

• ویژگی های نثر دوره مقاومت :

۱.روی آوردن به داستان کوتاه

۲.ترجمه آثار داستانی آمریکای لاتین

۳.همدردی با ستم کشیدگان دنیا

۴.کثرت نویسندگان

• بهره بردن از زبان عامه نویسندگی را برای بسیاری از طبقات جامعه آسان کرد و نثر را آماده افکار گوناگون کرد.

• ترجمه رمان ها و داستان های اروگایی باعث شد که نوشتن داستان به تدریج در زبان فارسی معمول گردد و آشنایی با تحقیقات و تتبعات اروپاییان نیز موجب تغییر روش تاریخ نویسی و تحقیق در مسائل ادبی شد.

• شناخته شده ترین نویسندگان دوره مقاومت : احمد محمود نویسنده رمان همسایه ها، علی محمد افغانی نویسنده شوهر آهو خانوم، هوشنگ گلشیری نویسنده بره گمشده راعی، امین فقیری نویسنده دهکده پرمال

کد گذاری

احمد محمود نویسنده رمان همسایه ها : احمد و محمود انقدر سر و صدا می کردند که صدای همسایه هارو درآورده بودند.

علی محمد افغانی نویسنده شوهر آهو خانوم : شوهر آهو خانم افغانی است.

امین فقیری نویسنده دهکده پرمال : فقر پر از ملال و درده.

سید محمد علی جمال زاده

• او در خانواده ای روحانی در اصفهان متولد شد، در تهران تحصیل کرد و به کشور های دیگری مثل لبنان، آلمان و فرانسه رفت.

• جمال زاده را با مجموعه داستان یکی بود، یکی نبود آغازگر داستان نویسی فارسی به شیوه نوین می دانند.

• او در داستان بیشتر از اینکه به محتوا توجه داشته باشد به : ۱- سبک نویسنده گی ۲- کاربرد کلمات عامیانه و متداول در نثر ۳- نزدیک کردن کلام به طبع خوانندگان

• جمال زاده به همان راهی می رود که کسانی مانند ۱- زین العابدین مراغه ای در سیاحت نامه ابراهیم بیگ ۲- علی اکبر دهخدا در چرند و پرند می رود.

کد گذاری

یکی بود یکی نبود. یه محمد علی بود که خیلی جمال زیبایی داشت ولی باید بفهمه جمال زیبا داشتن کافی نیست و نامه نوشتن تلخ و شیرین زیادی داره.

جلال آل احمد

• در خانواده ای مذهبی متولد شد. در جوانی چند سال در نجف درس طلبگی خواند. در بازگشت به ایران به احزاب سیاسی پیوست و پس از آن به معلمی روی آورد و به نویسندگی پرداخت.
• داستان های وی :

۱- اولین داستان او زیارت است که در مجله سخن چاپ شد.

۲- دید و بازدید

۳- سه تار

۴- مشهور ترین اثر بلندش مدیر مدرسه

• نمونه نثر پرشتاب و بریده بریده جلال را که به نثر تلگرافی از آن یاد می کنند. نثر تلگرافی را در مدیر مدرسه به کمال می بینیم.

• جلال علاوه بر داستان، در تک نگاری، سفر نامه نویسی، مقاله نویسی انتقادی و ترجمه توانا است. خسی در میقات سفرنامه حج او است. و ارزیابی شتابزده مجموعه مقالات اوست.

کد گذاری

جلال و آثارش : یک روز مدیر مدرسه برای دید و بازدید به خانه جلال رفت. جلال برای او سه تار زد و مدیر برای تشویق او یک سفر زیارتی هدیه داد. وقتی به سفر رفت خسی در پایش رفت و مجبور شد شتابزده ارزیابی بکند و به خانه برگردد.

سیمین دانشور

• متولد شیراز است و دانش آموخته زبان و ادبیات فارسی تا مقطع دکتری است. سال ها به تدریس هنر و ادبیات در دانشگاه مشغول بود.

• اولین تجربه داستان نویسی او آتش خاموش است. بعد ها کتاب شهری چون بهشت را منتشر کرد. با کتاب سووشون به اوج نویسندگی خود رسید.

• کتاب سووشون در برگیرنده داستان زری و یوسف و اوضاع اجتماعی مردم فارس در خلال جنگ جهانی دوم است.

• چند سال نیز با مجله هایی مثل نقش و نگار، کتاب ماه، کیهان و آرش همکاری داشت.

• از دانشور ترجمه هایی نیز از داستان ها و نمایشنامه های نویسندگان خارجی بر جای مانده است.

«دوره انقلاب اسلامی (بعد از قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲)»

• تکاپو و فعالیت جنبش های سیاسی اجتماعی و فرهنگی برای رسیدن به آزادی و استقلال کشور بیشتر شد و مبارزات آنها به شکل جدی تری ادامه یافت تا در نهایت در بهمن ماه ۱۳۵۷ با پیروزی انقلاب اسلامی به نتیجه رسید.

• در این دوره ادبیات نیز همراه با دیگر ابعاد زندگی مردم ایران دستخوش تحول شد و این تحولات موجب شکل گرفتن جریانی در تاریخ ادبیات فارسی شد که آن را تحت عنوان ادبیات انقلاب اسلامی بررسی می کنیم.

«شعر دوره ی انقلاب اسلامی»

• شاعران و نویسندگان دوره انقلاب اسلامی با باور های سرچشمه گرفته از مکتب انقلابی و اسلامی اندیشه ها و مضامین مذهبی و عرفانی و موضوعاتی مثل جهاد، شهادت، ایثار، آزادگی، عشق را در

آثارشان بیشتر به کار گرفتند و طرح مضامین این حوزه همراه با ورود برخی مضامین غربی مهم ترین موضوعات ادبیات این دوره هستند. این تغییر و دگرگونی در زمینه ادبیات به ویژه شعر کاملاً ملموس و محسوس است.

• طنز و نقد اجتماعی در این دوره رشد نمود به همین سبب مضامین طنز آمیز نیز در آثار ادبی این دوره دیده می شود.

• درونمایه سروده ها و نوشته های ادبی دوره انقلاب اسلامی بیشتر در زمینه های :

۱- محکوم کردن استبداد و بی عدالتی

۲- ستایش آزادی و آزادی خواهان

۳- ترسیم افق های روشن و امید بخش پیروزی بر خلاف ادبیات نا امید و مایوس قبل از انقلاب

۴- تکریم شهید و فرهنگ شهادت با تکیه بر اسطوره های ملی و تاریخی

۵- طرح اسوه های تاریخی به ویژه تاریخ اسلام مانند پیامبر اکرم (ص)، امام علی و امام حسین و چهره های مبارزی مانند امام خمینی (ره)

• از نگاه شاعر و نویسنده این دوره عاشورا تنها یک حادثه نیست بلکه یک فرهنگ است.

• ادبیات دوره انقلاب اسلامی از ابتدا تا کنون رشد قابل توجه داشت و آثار زیبا و ماندگاری را رقم زده است.

• از آنجا که ادبیات دوره انقلاب اسلامی توانسته است در میان ملت های مسلمان دنیا موجب بیداری و آگاهی شود بنابراین در میان آثار شاعران و نویسندگان این دوره رنج ها و مظلومیت ملت های مسلمانی مانند فلسطین و لبنان و افغانستان بع چشم می خورد.

• شاعران این دوره علاوه بر شعر سنتی به ویژه غزل، مثنوی، رباعی، دو بیتی قالب های نو مانند نیمایی و سپید را به کار می گرفتند.

• زبان شعر این دوره تغییر می یابد یعنی روح حماسی اشعار دوران مقاومت که با موجی از عرفان آمیخته شده است موجب تحول و دگرگونی زبان شعر می شود.

بررسی استمرار ادبیات معاصر در عصر انقلاب در سه شاخه مجزا از یکدیگر :

۱- شاخه نخست

• شامل گروهی از شاعران و نویسندگان است که پس از پیروزی انقلاب با ارزش ها و مفاهیم تازه ای که در زندگی اجتماعی شکل گرفته بود هماهنگ شده و شاخه ای از ادب انقلاب را ادامه دادند.

این گروه با تکیه بر پشتوانه ادبی و تلفیق آن با ارزش های نوین به عنوان جریانی کمال یافته و پیش کسوت (پیشگام) شماخته می شوند.

• نمونه این افراد : ۱- حمید سبزواری ۲- قیصر امین پور ۳- سید علی موسوی گرمارودی ۴- سید حسن حسینی ۵- نصرالله مردانی

۲- شاخه دوم

• به همان روال گذشته که در زمینه هایی نیز متأثر از ادبیات جهان بود به حیات خویش ادامه داد.

• گروهی از این نویسندگان و شاعران بعد از انقلاب به خارج از ایران رفتند و در آنجا به فعالیت ادبی پرداختند. گروهی هم در ایران به فعالیت های خود ادامه دادند و به اندیشه های ادبی خود همزمان با انقلاب به تولید آثار ادبی ارزشمندی پرداختند.

• نمونه از این افراد : ۱- هوشنگ ابتهاج ۲- حسین منزوی ۳- علی محمد افغانی ۴- محمود دولت آبادی

شاخه سوم

• شاخه جوان ادبیات بعد از انقلاب بود که کار ادبی خود را در انقلاب آغاز کرده و چون به اصول انقلاب پایبند بود منادی اندیشه های انقلاب شد و الفاظ، بن مایه ها و تصاویر شعری را از حال و هوای انقلاب و موضوعات و مفاهیم رایج در آن دریافت کرد.

• نمونه ای این افراد : ۱- سلمان هراتی ۲- علیرضا قزوه

• با شکل گیری انقلاب شاعران جنبه های حماسی ، عرفانی و مذهبی نهضت اسلامی را در شعر انعکاس دادند.

• با آغاز جنگ تحمیلی و تحریک عواطف دینی و ملی، فرهنگ دفاع مقدس به شعر راه یافت. با تاثیر فرهنگ جنگ نگرش حماسی در زبان و محتوای شعر این دوره تاثیر گذاشت.

• با وقوع جنگ تحمیلی موضوعاتی مثل مبارزه، دفع، ایثار، شهادت، پایداری، شجاعت و میهن پرستی رواج یافت.

• در شعر و ادبیات دوره انقلاب حال و هوای تازه ای همراه با مضامین ادب معاصر به وجود آمد.

• هر چند اقبال به شعر نیمایی در سال های آغاز انقلاب در میان شاخه جوان کمرنگ بود اما طولی نکشید که شعر نیمایی با مقیاسی محدود بدون اینکه مثل قالب های سنتی عمومیت پیدا کند در شعر انقلاب برای خود جایی باز کرد. هر چه از سال های اول انقلاب می گذرد اقبال به شعر نیمایی بیشتر می شود و در ادامه توجه به قالب های : ۱- چهار پاره ۲- قصیده ۳- ترکیب بند ۴- بحر طویل دیده می شود.

• نوآوری هایی هم در قالب های شعری ایجاد شد مثل : قالب غزل مثنوی (ادغام غزل با مثنوی)

قیصر امین پور

• شاعر و نویسنده انقلاب است.

• با مجموعه شعر در کوچه آفتاب توانایی خود را در ادبیات انقلاب نشان داد و با آثار منظوم زیر جایگاه خود را در شعر انقلاب تثبیت کرد : ۱- تنفس صبح ۲- آئینه های ناگهان ۳- ظهر روز دهم ۴- دستور زبان عشق

• نثر امین پور ساده اما عمیق و عاطفی است.

از آثار منشور او موارد زیر است : ۱- طوفان در پرائنز ۲- بی بال پریدن ۳- سنت و نوآوری در شعر معاصر

سید علی موسوی گرمارودی

• از پیشتازان شعر مذهبی قبل از انقلاب است. بعد از انقلاب هم به آرمان ها و اهداف مذهبی وفادار مانده است.

• گرمارودی بیشتر در قالب غزل و قصیده طبع آزمایی کرده است. و اشعار سپید او نیز قابل توجه هستند.

• آثار شعری او : صدای سبز، خواب ارغوانی، برآشتن گیسوی تاک و گوشواره عرش

سلمان هراتی

• از شاعران نو اندیش و معروف انقلاب بود.

• معلمی خوش ذوق که در سال ۱۳۶۵ در یک حادثه رانندگی درگذشت.

• مجموعه شعر های او : از آسمان سبز (ویژه نوجوانان)، از این ستاره تا آن ستاره، دری به خانه خورشید

«نثر دوره انقلاب اسلامی»

نثر این دوره به ویژه در داستان نویسی ادامه می یابد. تجربه های بدیع و کم سابقه ای در کنار دیگر مضمون های اجتماعی و فلسفی مورد توجه نویسندگان قرار می گیرد. تکامل ادبیات داستانی بر خلاف شعر تا حدودی به طور طبیعی ادامه یافت. همراه تغییراتی که در محتوا افتاد تغییراتی هم در فنون و سبک داستان رخ داد.

«ویژگی های نثر فارسی در دهه ۶۰»

• برخلاف شعر در داستان نویسی دهه ۶۰ جایگاه نسل جوان کمرنگ تر شد. اغلب نویسندگان موفق در این دوره پیشکسوتان و کسانی هستند که تجربه نویسندگی سال های قبل از انقلاب را دارند. این نویسندگان پیش کسوت از طریق دانستن زبان بیگانه یا خواندن ترجمه داستان های خارجی ارتباط های خود را با پیشرفت های جهانی این فن حفظ کرده و تجربیات نوینی را که تحولات سیاسی اجتماعی به آنها داده به صورت داستان عرضه کردند.

• نمونه از نویسندگان : ۱- محمود دولت آبادی با رمان روزگار سپری شده مرد سالخورده ۲- احمد محمود با رمان مدار صفر درجه و زمین سوخته ۳- اسماعیل فصیح با رمان زمستان ۶۲ ۴- هوشنگ گلشیری با رمان آینه های در دار

«نسل جوان انقلاب»

- این نسل هنوز مهارت کافی برای بیان ادبی تجربه های خود نداشت.
- لازمه کسب چنین مهارتی تامل در آثار قدما و آشنایی با ادبیات جهان بود.
- این نسل کارش را با داستان کوتاه آغاز کرد و ادامه داد.
- از این رو ادبیات داستانی و نثر پس از انقلاب در شکل فراگیر خود در داستان کوتاه جلوه گر شد.
- هرچند به تدریج رمان ها و داستان های بلند هم در میان آثارشان مشاهده می شود.
- گرایش شدید این نسل به آثار و نوشته های سیاسی اجتماعی و انقلابی باعث رونق فضای نشر و نگارش در کشور شد.

«چگونگی تشکیل حزب توده»

پس از پیروزی انقلاب کانون نویسندگی ایران فعالیت خود را مجدد آغاز کرد اما از همان ابتدا دستخوش کشمکش سیاسی عقیدتی شد که در نهایت به انشعاب حزب توده انجامید.

• شرایط سیاسی و اوضاع جنگی رفته رفته اقشار جامعه و به خصوص اهل فکر و فرهنگ را در دو جبهه متفاوت قرار داد. دسته اول نویسندگان مذهبی که حامی نظام اسلامی بودند. دسته دوم جناح نویسندگان دگر اندیش.

«ویژگی های نثر فارسی در دهه ۷۰»

• سال ها پی از جنگ دوران اوج شکوفایی رمان نویسی در ایران بود که تقریباً در سراسر دهه هفتاد تداوم یافت.

• داستان نویسی مذهبی به ثبت خاطرات حماسه های دوران جنگ و عوالم معنوی آن و یا پاره ای مفاهیم نوظهور اجتماعی پرداختند.

• گروه نویسندگان جناح دگر یعنی دگر اندیشان در این زمان در رویارویی با تحرکات فکری سیاسی داخلی یا خارجی کوشیدند با دید جزئی نگر به تضاد ها و تناقض های روحی انسان معاصر بپردازند.

• گرایش به خاطره نگاری و زندگی نامه نویسی رشد چشمگیری یافت.

• نوشتن نثر ادبی (قطعه ادبی) و ادبیات نمایشی نیز قابل توجه و اعتنا است.

مهم ترین نویسندگان داستانی نسل انقلاب: ۱- علی موذنی ۲- سید مهدی شجاعی ۳- احمد دهقان ۴-

محمدرضا سرشار ۵- رضا امیرخانی ۶- حبیب احمدزاده ۷- مصطفی مستور

محمد رضا سرشار

• معروف به رضا رهگذر است.

• از نویسندگان مشهور معاصر در حوزه نویسندگی کودکان و نوجوانان است.

• مهم ترین حوزه های فعالیت او : ۱- قصه نویسی ۲- قصه گویی ۳- تدریس ۴- فعالیت در نشریات تخصصی و مباحث پژوهشی ادبیات کودک و نوجوان ۵- فعالیت های مطبوعاتی در مجله های رشد دانش آموز، قلمرو، سوره و پویش

• آثار او در حوزه ادبیات کودک و نوجوان : ۱- اگه بابا بمیره ۲- مهاجر کوچک

علی موذنی

• از نویسندگان معروف عصر انقلاب است.

• فعالیت های او در عرصه های داستان کوتاه، داستان بلند، فیلم نامه، نمایشنامه و رمان است.

• موذنی در حوزه ادبیات دوره مقدس نیز رویکردی خاص و عمیقی به مسائل دارد.

• آثار او عبارتند از : دلاویز تر از سبز، ملاقات در شب آفتابی، ظهور و سفر ششم (سفر یعنی کتاب)

سید مهدی شجاعی

• در رشته ادبیات نمایشی (ادبیات دراماتیک) تحصیل کرده است.

• حوزه فعالیت های او : نوشتن در قالب های مختلف ادبی، همکاری با چند روزنامه و مجله مثل جمهوری اسلامی، رشد جوان و صحیفه، نوشتن و چاپ چند نمایشنامه، داستان نویسی، ادبیات کودک و نوجوان و قطعه ادبی

• آثار : فیلم نامه بدوک، داستان های او در زمینه ادبیات مذهبی : ضیافت، جای پای خون، کشتی پهلو گرفته است.

«کنکوری»

۱-مدار صفر درجه، زمین سوخته، آینه های در دار، روزگار سپری شده مردم سالخورده و زمستان ۶۲ آثار نویسندگان دهه ۶۰ است.(نثر دوره انقلاب اسلامی) (۹۸ خارج)

۲-جای پای خون و کشتی پهلو گرفته اثر سید مهدی شجاعی نویسنده نثر فارسی در دهه ۷۰ است.(۹۸ خارج)

۳-ظهور، سفر ششم، ملاقات در شب آفتابی و دلاویز تر از سبز اثر علی موذنی نویسنده دهه ۷۰ نسل انقلاب نثر فارسی است.(۹۸ خارج و ۱۴۰۱ خارج)

۴-مدیر مدرسه اثر جلال آل احمد معروف ترین نویسنده گروه دوم نثر نویسان دوره معاصر است.(۹۸ خارج و ۱۴۰۱ خارج)

۵-در دوران معاصر پس از نویسندگان نسل اول به تدریج نسل جدید وارد ادبیات داستانی شدند که سبک آنها تلفیقی بود.(تلفیق آنچه خود داشتیم به علاوه آنچه از شیوه های غربی گرفتیم)شاعران گروه دوم جلال آل احمد، سیمین دانشور، تقی مدرسی، محمود اعتماد زاده، غلامحسین ساعدی و جمال میر صادقی بود.(۹۹ داخل و ۱۴۰۰ خارج و ۱۴۰۱ خارج)

۶-محور های نویسندگی محمد رضا سرشار : قصه نویسی و قصه گوئی، تدریس و فعالیت در نشریات تخصصی، فعالیت در مباحث پژوهشی کودک و نوجوان، فعالیت های مطبوعاتی در مجله های رشد دانش آموز، قلمرو، سوره و پویش.(۹۹ داخل)

۷-نوشتن فیلمنامه جای پای خون بر اساس تجربه های داستانی مربوط به سید مهدی شجاعی است.(۹۹داخل و ۱۴۰۰ داخل)

۸-صدای سبز، گوشواره عرش، خواب ارغوانی و برافتن گیسوی تاک اثر سید علی موسوی گرما رودی است.(۹۹ خارج و ۱۴۰۱ خارج)

۹-زمین سوخته و مدار صفر درجه و همسایه اثر احمد محمود می باشد.(۹۹ خارج و ۱۴۰۰ داخل)

۱۰-ظهر روز دهم، دستور زبان عشق، تنفس صبح، بی بال پریدن، آیینه های ناگهان اثر قیصر امین پور است.(۹۹ خارج)

۱۱-اگه بابا بمیره و مهاجر کوچک اثر محمد رضا سرشار معروف به رضا رهگذر است.(۹۹ خارج)

۱۲-شمس و طغرا اثر محمد باقر میرزا خسروی است.(۱۴۰۰ داخل)

۱۳-بره گمشده راعی اثر هوشنگ گلشیری است.(۱۴۰۰ داخل و خارج)

۱۴-تنگسیر اثر صادق چوبک است.(۱۴۰۰ داخل و ۱۴۰۰ خارج)

۱۵-خسی در میقات و سه تار و دید و بازدید و ارزیابی شتابزده اثر جلال آل احمد است.(۱۴۰۰ خارج)

۱۶-راه آب نامه، یکی بود یکی نبود و تلخ و شیرین اثر محمد علی جمال زاده است.(۱۴۰۰ خارج و ۱۴۰۱ خارج)

۱۷-زمستان، آخر شاهنامه، از این اوستا از مهدی اخوان ثالث است.(۱۴۰۰ خارج و ۱۴۰۱ خارج)

۱۸-چشم هایش اثر بزرگ علوی است.(۱۴۰۰ خارج)

۱۹-آتش خاموش، شهری چون بهشت، سووشون اثر سیمین دانشور.(۱۴۰۰ خارج و ۱۴۰۱ خارج)

۲۰-سگ ولگرد اثر صادق هدایت است.(۱۴۰۰ خارج)

۲۱-دهکده پر ملال اثر امین فقیری است.(۱۴۰۰ خارج)

۲۲-جعفر خان از فرنگ برگشته اثر حسن مقدم است.(اولین نمایشنامه در سال ۱۳۰۱)(۱۴۰۰خارج)

۲۳-تهران مخوف اثر مرتضی مشفق کاظمی می باد.(۱۴۰۰ داخل و خارج)

۲۴-متن «رفتن هر دومان را باهم قبول نمی کرد می گفت رائد برود» از داستان دو کبوتر یک پنجره

یک پرواز اثر سید مهدی شجاعی است.(۱۴۰۱ داخل)

۲۵- نخستین رمان اجتماعی در سال ۱۳۰۱ (تهران مخوف) اثر مرتضی مشفق کاظمی است. (۱۴۰۱)
خارج)

۲۶- جریان نوگرایی شعر معاصر با سرودن ققنوس نیما یوشیج در سال ۱۳۱۶ تثبیت شد (۱۴۰۱)
خارج)

۲۷- بزرگ علوی نویسنده چشم هایش نویسنده نسل اول است. (۱۴۰۱ خارج)

«شبهات ها»

ضیافت اثر مهدی شجاعی است.

زیارت اثر جلال آل احمد است.

سبک شناسی دوره‌ی معاصر تا قبل انقلاب اسلام

الف) سبک شناسی شعر

ویژگی های زبانی:

با توجه به شرایطی که به وجود آمد و حوادثی که بر جامعه و ادبیات موثر واقع شد در سطح زبانی شعر معاصر این موارد قابل بررسی هستند :

- لغات و ترکیبات امروزی و جدید وارد شعر شده است.
- دست شاعر برای استفاده از همه‌ی واژه‌ها باز است.
- سادگی و روانی زبان شعر و جمله بندی های ساده در شعر معاصر چشمگیر است.

ویژگی های ادبی:

از آنجا که شعر نو نیمایی رواج یافته و سنت شکنی ها در قالب شعر و موسیقی و قافیه مقبول طبع بسیاری قرار گرفته است، تغییر در قالب شعری مشهود است و واحد شعر بیشتر بند است نه بیت.

- آرایه های بیانی و بدیعی به صورت طبیعی وارد شعر می شود.
- علاوه بر قالب های سنتی، قالب نیمایی و سپید پر کاربرد است.
- در اشعار نو تساوی طولی مصراع ها رعایت نمی شود و مصراع ها از نظر تعداد پایه های آوایی یکسان نیستند.
- ابهام در شعر معاصر پسندیده است و معنی گریزی از ویژگی های شعر این دوره است.
- صور خیال جدید و نو هستند و تکرار تصاویر شاعران دوره های قبل نیست.
- گرایش به نماد در تصاویر شعری بیشتر می شود.(خیلی مهم!)
- انتخاب وزن متناسب با لحن طبیعی گفتار و زبان شعر است.

ویژگی های فکری :

تغییرات فضای سیاسی و اجتماعی جامعه و تحولاتی که در ایران به وقوع پیوسته بود، در حوزه فکری شعر معاصر مسائل تازه ای را به وجود آورده بود که مهم ترین آنها عبارتند از :

- معشوق در ادبیات معاصر مانند دوره های آغازین شعر فارسی زمینی است.
- مخاطب شعر عامه مردم هستند.
- تفکر شاعر بیشتر زمینی و پیرامون امور دنیوی است.
- موضوع شعر محدود نیست و تنوع بسیاری دارد و شاعر برای انتخاب موضوع آزاد است.
- مفاهیم خصوصی، سیاسی و اجتماعی بسیار مورد توجه شاعران قرار گرفته اند.
- لحن شاعر صمیمانه و متواضعانه است.
- مدح و ذم و هجو در شعر این دوره بسیار کم است.

ب) سبک شناسی نثر

ویژگی های زبانی:

- در نثر این دوره شماری از واژه های اروپایی وارد زبان فارسی می شود.
- از واژه های عربی نسبت به گذشته کاسته شده است.
- بسیاری از واژه ها، کنایه ها و اصطلاحات عامیانه به نثر داستانی این دوره وارد شدند.
- نثر داستانی در این دوره به شدن تاثیر گفتار و محاوره اقشار اجتماعی ایران است. (نمونه : کتاب خمره اثر هوشنگ مرادی کرمانی)
- بسیاری از افعال حذف می شوند و ساختار نحوی جملات به هم می ریزد. و کوتاهی جملات و فعل ها در کلام فراوان دیده می شود.

ویژگی های ادبی :

- در این دوره گونه های نثر فنی و مصنوع جایگاهی ندارد.
- شخصیت ها در نثر این دوره عینی، کوتاه، بیرونی و مشخص است.
- قالب ها و ساختار داستانی متنوع و گوناگون است. سفرنامه، خاطره، داستان کوتاه و بلند، نثر تحقیقی و دانشگاهی، رمان، نمایشنامه و ... مورد توجه نویسندگان معاصر قرار گرفته است.
- در نثر این دوره سبک های متفاوتی در داستان نویسی وجود دارد. برای نمونه بر اساس نام نویسنده :
۱-سبک جمالزاده ۲-سبک آل احمد، ۳-سبک هدایت ۴-سبک دولت آبادی

ویژگی های فکری :

- نثر داستانی این درو تنوع مضمون دارد مانند داستان های اقلیمی، شهری، کودکانه، زنانه و...
- رمان های تاریخی، سیاسی، علمی، فلسفی و ... نگاشته می شود.
- اساطیر یونانی، رومی، هندی و عبری در داستان نویسی معاصر رد پای آشکار دارند.
- مکتب های فلسفی و ادبی قران ۱۹ و ۲۰ اروپا مانند رمانتیسزم در ادبیات داستانی این دوره حضوری آشکار و تاثیر گذار دارند.
- از موضوعات عمده داستان در این دروره می تواند به : عشق، انسان، ستیز با خرافات، آموزش و پرورش، نفت، مسائل زنان، روشن فکری، سرمایه داری، کارگری، سیاست، استبداد، انقلاب، جنگ و ده ها موضوع دیگر اشاره کرد.

سبک شناسی دوره ی انقلاب اسلامی

الف) سبک شناسی شعر

با توجه به زمینه هایی که در ادبیات انقلاب به وجود آمد و رویکرد هایی که از نظر زبانی ادبی فکری در آن وجود داشت، مهم ترین ویژگی های سبکی شعر این دوره را می توان این گونه ذکر کرد :

ویژگی های زبانی :

- زبان و واژگان شعری در قصاید دوره‌ی انقلاب به سبک خراسانی نزدیک است.
- واژگان متناسب با دین، جبهه و جنگ، شهادت، ایثار و وطن دوستی در شعر و نثر این دوره بیشتر است.
- باستان گرایی و علاقه فراوان به استفاده از واژگان کهن در زبان شعر این دوره محسوس است.
- آشنایی زدایی زبانی و روی آوردن به ترکیب‌های بدیع و بی‌سابقه یکی از مشخصه های شعر این دوره است که در نتیجه روی آوردن به مفاهیم انتزاعی حاصل شده است.

مثال آشنایی زدایی : دوباره **پلک دلم می پرد** نشانه چیست؟ / شنیده ام که می آید کسی به مهمانی

ویژگی های ادبی :

- در دهه‌های چهل و پنجاه شعر نیمایی مورد توجه روشنفکران بود اما بعد از پیروزی انقلاب قالب های سنتی مورد توجه قرار گرفت و شیوه نیمایی به ویژه در میان جوانان و انقلابیون تا حدودی از رونق افتاد و قالب های قصیده و غزل رایج شد.
- در شعر سنتی این دوره تقلید از سبک عراقی و خراسانی و تمایل به آنها زیاد است.
- گرایش به خیال‌بندی ، شعر برخی شاعران این دوره را گاه به شعر بیدل و صائب تبریزی نزدیک کرده است. مثال : ندارم تاب شرکت ورنه من هم زبن چمن بیدل / قفس بر دوش مانند سحر پرواز می کردم
- در سال‌های نخستین شعر این دوره از تمثیل و نماد گرایی کمتر بهره گرفته و شاعران به صراحت بیان روی آورده اند اما به تدریج با الهام از فرهنگ اسلامی تمثیل و نماد در ادبیات راه پیدا کرده است.

ویژگی های فکری :

- در شعر این دوره شاعران به مفاهیم و مضامین اسلامی به ویژه فرهنگ عاشورایی توجه نموده اند.
- روح حماسه و عرفان در شعر این دوره آشکار است. در حماسه بعد زمینی غلبه دارد و در عرفان بعد آسمانی. تلفیق این دو را در غزل حماسی این دوره می توان دید.
- روی آوردن به مفاهیم انتزاعی در شعر این دوره آشکار است.
- فرهنگ دفاع مقدس یکی از اصلی ترین درونمایه های شعر این دوره است.

ب) سبک‌شناسی نثر

ویژگی‌های زبانی :

- زبان داستانها به ویژه در زمان جنگ عامیانه است.
- ساده‌نویسی که در دوره‌های پیش شروع شده بود در این دوره نیز ادامه یافت.
- با انقلاب اسلامی و وقوع جنگ تحمیلی بسیاری از واژه‌های مربوط به فرهنگ ایثار و شهادت و مبارزه و مقاومت وارد زبان داستان این دوره شد. البته بیشتر این واژه‌ها برگرفته از فرهنگ اسلامی است.

ویژگی‌های ادبی :

- از پایان دهه پنجاه تا پایان شصت گرایش به داستان‌های بلند بیشتر از داستان‌های کوتاه است. در صورتی که قبل از انقلاب اقبال به داستان کوتاه هم در میان مردم و هم نویسندگان وجود داشت. این روند از آغاز دهه هفتاد شکل دیگری به خود گرفت و گرایش به داستان کوتاه بیشتر شد.
- در دهه نخست انقلاب دوری از سبک‌های جدید داستان دیده می‌شود. اما به تدریج به ویژه بعد از جنگ گرایش به سبک‌های جدید داستان نویسی مانند جریان سیال ذهن بیشتر می‌شود و نیز در دهه هشتاد شاهد داستانک نویسی (مینیمال) و مدرن نویسی هستیم.
- گرایش به برخی قالب‌های دیگر مانند خاطره، قطعه ادبی، سفرنامه، شرح حال و نوشته‌های ادبی تحقیقی رایج شد.

ویژگی‌های فکری

- تنوع موضوعات یکی از خصایص ادبیات داستانی بعد از انقلاب است.
- دگرگونی بنیادی مانند مقاومت هشت ساله مردم در جنگ تحمیلی و استکبارستیزی سرچشمه‌ای برای نویسندگان بعد انقلاب شد.
- اندیشه حاکم بر داستان‌های دهه اول پس از پیروزی انقلاب ابتدا سیاسی و در مرحله بعد اجتماعی است.
- از مضامین نثر این دوره می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :

۱- بی توجهی به مادیات

۲- دعوت به اخلاقیات

۳- استکبار ستیزی

۴- مبارزه با بی عدالتی اجتماعی

۵- استقبال از شهادت و فرهنگ ایثار و دفاع از وطن

- یکی از ویژگی های ادبیات داستانی معاصر تا پیش از انقلاب غیر دینی و گاه ضد دینی بودن آن است. حتی گاهی در آثار غیر دینی مبارزه با اصل اسلام و تعالیم آن دیده می شود در حالی که در ادبیات بعد از انقلاب چهره دین و دین داری در داستان ها بسیار مطلوب دیده شده است.
- تفکر انسان گرایانه (اومانیزم) که در آثار قبل از انقلاب وجود داشت در آثار بعد از انقلاب گاهی به صورت کمرنگ دیده می شود.

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi

@adabiat_ahmadi